

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ.

Наша СЛОВА.pdf

Чацвёрты год выдання

№ 19 (175) 7 траўня 2025 г.

80-годдзе Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне

Ранак Перамогі

Мы цябе выглядалі з-за шэрых руін
Воблік светлы твой снілі начамі ў астрогах
І тужылі тугою магіл і краін
Па табе, залатая вясна Перамогі.

Нашы дрэвы, і кветкі, і дзеці, і сны
Летуцелі даўно аб табе недацветам, -
Ані разу яшчэ так пакутна вясны
Не чакаў чалавек, покуль свет гэты светам.

Вочы дым выядаў, лісце вянула дрэў,
Апякалі зямлю і душу бліскавіцы.
Чорным полымем ранак вясновы гарэў,
Рассыпалася ў попел гарачы травіца.

І тады - успаміны халодным асцём,
Як запалы нянавісці, ўпіліся ў сэрца, -
Кожны кінуцца мог за Радзімы жыццё
І ўзарвацца гранатай пад крокамі смерці.

Выбухалі і песні, і сэрцы, як тол.
Смерць, губляючы косці, назад адпаўзала
Праз магілы ахвярных нашых братоў,
Праз руін гарады, цені сёл і вакзалаў.

Мы, як гнеў, неадступныя, следам ішлі,
Задыхаліся ў ярасных бітвах, пагонях, -
І застаўся за намі дым родных сямлёў
І вайной узаранья родных гоні.

Чорным саванам клалася злая зямля,
Што ў пяхорах сваіх смерць таіла спрадвеку
І атрутай паіла калоссе ў палях,
І нянавісць радзіла, як хлеб, чалавеку.

Праклялі яе нашы гарматы наскрозь -
Ад Мазурскіх азёр да самога Берліна,
Покуль сонечным ранкам, няўмольным, як лёс,
Не ўвайшла наша помста на Унтэр-дэн-Ліндэн.

Кожны з нас тады лёгка, глыбока ўздыхнуў.
Задзівіліся ўсе: ціхі гэтакі ранак...
І пазналі яе, залатую вясну,
Аж занылі ад радасці даўнія раны.

Валянцін Таўлай.

У Гародні "штурмавалі Рэйхстаг"

У Гародні Палац культуры тэкстыльшчыкаў ператварылі ў Рэйхстаг. Такую гістарычную рэканструкцыю ў горадзе над Нёманам паказалі ўпершыню. Рэканструкцыя ўзнавіла апошнія дні вайны.

Ролю салдат Чырвонай Арміі і нямецкіх захопнікаў выканалі вайскоўцы і ўдзельнікі клубаў гістарычнай рэканструкцыі. Было задзейнічана больш за сто ўдзельнікаў, а таксама паўтара дзясятка ваеннай тэхнікі таго часу.

На Палацы культуры стварылі купал, над якім у канцы 20-хвіліннай дзеі паднялі чырвоны сцяг.

Назіралі за рэканструкцыяй штурму Рэйхстага каля 10 тыс. гледачоў, паведамляе "Пул 4".

ТК "Культура Лідчыны".

Фота: t.me/pul4region,
grodnnews.by.

Агітбрыгада ў Дворышчы Лідскага раёна да 80-годдзя Перамогі

Спазнай смак сваёй кухні

Мой край, мой рай бульбяна-жытны!
Зеленадолы, залаты!
Як спеў матулі - старажытны,
Як песня любай - малады!
Якіх ты меў на зайздрасць свету
І цесляроў, і маляроў,
І летапісцаў, і паэтаў,
І музыкантаў-дудароў!
...Калі на свеце нехта дзесьці
Умее добра працаваць, -
То ўмее ён і смачна з'есці
І - адпаведна - згатаваць!
Таму дастойна, без эфекту
Прымай падзяку-пахвалу -
І беларускаму палетку,
І беларускаму сталу!

26 красавіка ў ам. Беліца адбылося свята традыцыйных страў "Спазнай смак сваёй кухні", якое з'яўляецца адным з каларытных брэндаў Гарадзеншчыны.

Гэта ўнікальнае свята, заснаванае на асаблівасцях нацыянальнай беларускай кухні, якая існуе ўжо некалькі стагоддзяў. Конкурс ладзіцца з мэтай захавання, развіцця і папулярызавання традыцыйнай беларускай кухні. У 2025 годзе галоўнай тэмай мерапрыемства сталі стравы з капусы.

З даўніх часоў стравы з агародніны ў меню беларусаў прысутнічаюць штодня. І сярод іх традыцыйна на першым месцы разам з бульбай - капуста. Варыянты прыгатавання гэтай каштоўнай агародніны вялікае мноства, і гэта не выпадкова! Бо гэтую вітамінную расліну можна ўжываць круглы год.

Так, пры дварах беларускай шляхты вырошчвалі квяцістую, белакачанную, ліставую, чырвоную, савойскую, брусельскую капусту, а таксама кальрабі. Просты ж люд на сваіх сціплых агародах аддаваў перавагу белакачаннай капусте, з якой гаспадыні рабілі нарыхтоўкі на

зіму, захоўваючы яе квашанай і свежай на працягу доўгага часу. Пры гэтым у белакачаннай капусте выкарыстоўвалі не толькі белае, але і шэрае лісце.

Гатуюць капусту як самастойную страву, так і ў якасці дадатку да мяса і рыбы. Капусту вараць, тушаць, смажаць, ужываюць свежай і квашанай. Нездарма ж у народзе аб сваёй любові да гэтай агародніны казалі: "Сем страў, ды ўсё - капуста", ці яшчэ "Густа, тлуста наша капуста!"

Наогул, стравы з капусы нахвальвалі і тыя, хто еў, і тыя, хто гагаваў. Асабліва палюбіліся галубцы, якія нашы гаспадыні гатуюць з разнастайнымі начынкамі. Так, сёлетнія кулінарныя вандроўкі ў розных рэгіёнах Беларусі

паказалі, што галубцы - вельмі распаўсюджаная і любімая ў многіх сем'ях страва.

Добра прыгатаваныя, смачныя стравы не толькі насычаюць, але і лекуюць. І гэта, перш за ўсё, датычыць страў з капусы. Напрыклад, у старажытным Рымелічлі, што капусай можна вылечыць любую хваробу, і былі ўпэўнены, што той, хто часта ўжывае капусу, становіцца асабліва моцным, смелым, а хваробы абыходзяць яго бокам.

На мерапрыемстве панавала сапраўдная атмасфера смачнага свята - з дэгустацыяй страў з капусы, гульнямі, песнямі, майстар-класамі.

Радавалі прысутных сваім майстэрствам мастацкія калектывы Лідчыны, сярод іх выдзяляліся "Талер" і "Лідчанка".

Народ беларускі - гасцінны народ -
І любіць прыгожыя святы,
Дзе столькі вясёлых, цудоўных прыгод,
Дзе стол накрываюць багаты.
А стравы такія, што нашы дзяды
Калісьці яшчэ гатавалі.
Нашчадкі да нашых часоў праз гады
Рэцэпты тых страў захавалі.
Мы верым, што звычаі нашы не ўмруць,
Майстэрства народа не стухне!
Няхай жа традыцыі нашы жывуць
І ў песнях, і ў святых, і ў кухні.

Наш кар.

Краязнаўчыя поспехі Лідчыны

Краязнаўчыя выданні настаўніка рускай мовы і літаратуры дзяржаўнай установы адукацыі "Сярэдняя школа № 11 г. Ліды" Наталлі Мікалаеўны Анашкевіч адзначаны дыпламамі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь.

Падвядзенне вынікаў агляду-конкурсу краязнаўчых выданняў прайшло 25 красавіка ў Менску ў рамках рэспубліканскага краязнаўчага форуму педагогічных работнікаў "Адукацыйны патэнцыял краязнаўчай дзейнасці: традыцыі і інавацыі". У мерапрыемстве прынялі ўдзел краязнаўцы з усіх рэгіёнаў краіны. У ліку дэлегацыі Гарадзенскай вобласці на форум была запрошана лідзянка Наталля Анашкевіч.

У ходзе мерапрыемства былі арганізаваны выставы-прэзентацыі лепшых краязнаўчых матэрыялаў, створаных педагогамі на працягу апошніх пяці гадоў, а таксама прадстаўлены прэзентацыі лепшых рэгіянальных практык краязнаўчай работы з вопыту работы педагогаў Беларусі.

Важным момантам форуму стала цырымонія ўзнагароджання пераможцаў і прызёраў рэспубліканскага агляду-конкурсу краязнаўчых выданняў. Настаўнік рускай мовы і літаратуры дзяржаўнай установы адукацыі "Сярэдняя школа № 11 г. Ліды" Наталля Мікалаеўна Анашкевіч на конкурс прадставіла два свае выданні і, як стала вядома падчас цырымоніі ўзнагароджання, абодва выданні атрымалі высокую ацэнку.

Кнігі "Праваслаўныя храмы Лідчыны: гісторыя і сучаснасць" і "Герб Ліды - гісторыкаў-геральдычны помнік Беларусі" былі ўганараваны Дыпламамі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь II і III ступені ў намінацыі "Інфармацыйна-папулярныя выданні".

Кніга "Праваслаўныя храмы Лідчыны: гісторыя і сучаснасць" была выдадзена ў 2021 годзе і стала адным з першых выданняў па гісторыі праваслаўнага краязнаў-

ства Лідчыны. Матэрыялы збіраліся аўтарам з 2007 года. У кнізе прадстаўлены звесткі пра гісторыю і сучаснае жыццё праваслаўных храмаў Лідскага дабрачыння. На яе старонках змешчаны шырокі матэрыял і фатаграфіі аб дзейных на Лідчыне ў наш час храмах, капліцах, падвор'ях. Гэтае выданне - своеасаблівы даведнік па святынях роднага краю. Кніга адрасавана тым, хто любіць родную Лідскую зямлю, яе гісторыю і культуру, хто шануе сапраўдную прыгажосць у яе ўзнёслым і чыстым увасабленні на зямлі - у праваслаўных храмах.

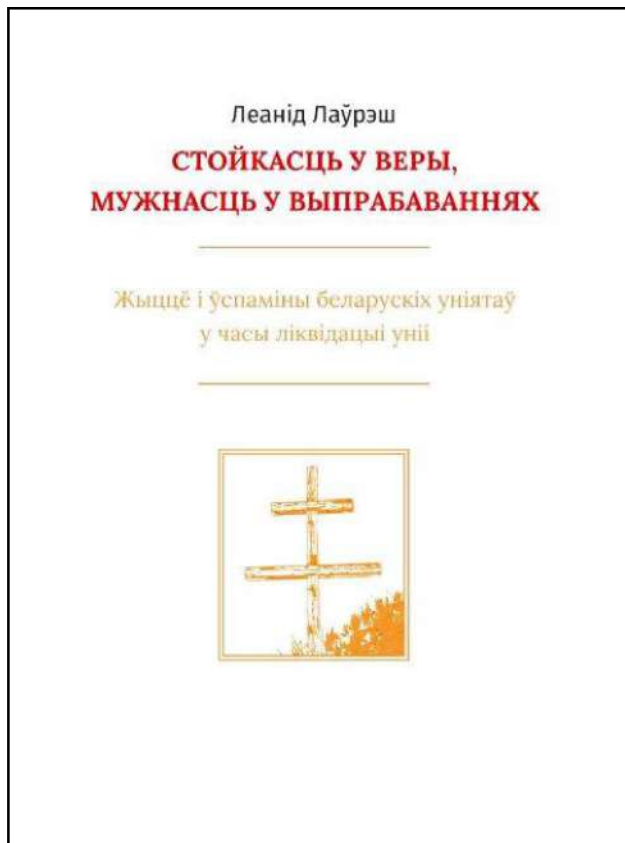
У 2023 годзе па выніках даследчай работы, прысвечанай вывучэнню гісторыі герба горада Ліды і 700-гадоваму юбілею горада, выйшла кніга "Герб горада Ліды - гісторыка-геральдычны помнік Беларусі". У кнізе сабраны звесткі пра гісторыю геральдыкі горада Ліды. На яе старонках прадстаўлены матэрыял аб станаўленні і развіцці геральдычнай сімволікі горада на працягу чатырох стагоддзяў. Выданне спрыяе выхаванню паважлівага стаўлення да нацыянальнай спадчыны, традыцый, культуры беларускага народа. Матэрыялы дазваляюць пашырыць круггляд, атрымаць новыя веды аб Лідскім краі. Кніга "Герб горада Ліды - гісторыка-геральдычны помнік Беларусі" адрасавана моладзі, настаўнікам гісторыі, краязнаўцам, работнікам музея, жыхарам і гасцям нашага горада.

Віншуем Наталлю Мікалаеўну з высокімі ўзнагародамі!

Наш кар.

Стойкасць у веры, мужнасць у выпрабаваннях

Грэка-каталіцкая парафія Святапакутніка Язафата ў г. Полацку выдала кнігу Леаніда Лаўрэша “Стойкасць у веры, мужнасць у выпрабаваннях : Жыццё і ўспаміны беларускіх уніятаў у часы ліквідацыі уніі”. У кнізе 326 старонак. Навуковы рэдактар: Святлана Валяцінаўна Марозава, доктар гістарычных навук, прафесар.

Героямі кнігі з’яўляюцца людзі, якія жылі ў эпоху рэлігійнай канверсіі 1830-х гадоў, калі было радыкальна зменена канфесійнае аблічча Беларусі. Праз аўтарскія нарысы пра лёсы гэтых людзей, іх успаміны і мову афіцыйных дакументаў Леанід Лаўрэш распавядае пра падзеі да, падчас і пасля ліквідацыі царкоўнай Уніі на нашых землях. Але галоўны акцэнт у гэтай кнізе - не на падзеях, а на людскіх хваляваннях, учынках і пазіцыі ў тым “уз’яднаўчым” ліхалецці. Перад намі праходзяць два лагеры. Гэта тыя, хто рабіў кар’еру на ліквідацыі Уніяцкай царквы. І тыя, хто захаваў адданасць веры дзядоў, не здрадзіў сваім прынышам, перакананням, урэшце, рэлігійнай клятве. Пра тую эпоху рэлігійнай канверсіі Беларусі і яе галоўных дзеячоў напісана шмат, пачынаючы з гістарыяграфіі заходнерусізму і яго ідэолага Міхала Каяловіча, і яна нам здаецца добра вядомай. Але кожным са сваіх біяграфічных нарысаў Леанід Лаўрэш расстаўляе новыя акцэнтны ў нашых ведах, варушыць так і невырашаныя навукай пытанні, а то і адкрывае зусім новыя старонкі гісторыі і

імёны яе герояў, навуцы зусім невядомыя. А ўсё таму, што ён падыходзіць да гэтай гісторыі не з традыцыйнай пазіцыі расійска-савецкай гістарыяграфіі або апалогіі “ліквідатараў” царкоўнай Уніі. Ён піша гісторыю тых, хто падняўся на абарону сваёй Царквы і такім чынам кінуў выклік імперскай палітыцы яе задушэння...

У першай частцы кнігі, грунтуючыся на архіўнай інфармацыі, працах гісторыкаў і мемуарах, падаюцца біяграфічныя нарысы дзелячаў Грэка-каталіцкай царквы ў часы ліквідацыі яе структур:

Лёсы святароў у часы скасавання уніі . . .

Епіскап Адрыян Галаўня . . .

Віленскі астраном і правінцыял ордэна базыльянаў Цэзары Каменскі . . .

Іерманах Віктар Басяцкі . . .

Прафесар Міхал Баброўскі і ліквідацыя уніі . . .

Святар Антон Сасноўскі . . .

Святар Адам Плаўскі . . .

Апошні беларускі базыльянін XIX ст. Кірыл Летаўт . . .

Пра трываласць беларускай рэлігійнай традыцыі - епіскап Іякім . . .

У другой частцы прыведзены аўтэнтычныя ўспаміны грэка-каталіцкіх святароў, якія прынялі пакуты за адданасць сваёй веры.

Успаміны ўніятаў-пакутнікаў . . .

Успаміны пакутнікаў уніі . . .

I. Лыскава . . .

II. Святар Бараноўскі . . .

III. Святар Міцэвіч і яго таварышы . . .

V. Дудаковічы . . .

V. Поразава . . .

З нататак васьмідзесяцігадовага старога ліцвіна-ўніята . . .

У трэцяй частцы змешчаны дадаткі. Тут падаюцца некаторыя цікавыя дакументы з гісторыі Уніяцкай царквы:

Справы іосіфінізму ў Літве . . .

Праект ліквідацыі грэка-каталіцкай царквы Іосіфа Семашко . . .

Пісьмо пратоіерэя Міхаіла Кирилловича Бобровского от 21 января 1835 г. из м. Шерешева, к настоятелю Виленского Свято-Троицкого базилианского монастыря, о. Виктору Босяцкому . . .

Дадаткі да главы пра а. Адама Плаўскага . . .

Справа святара Адама Плаўскага . . .

Кніга будзе цікавай гісторыкам, а таксама і ўсім чытачам, якія цікавяцца беларускай мінуўшчынай.

Яраслаў Грынкевіч.

Навіны Германіі

Першая жанчына з Германіі пабывала ў космасе

Рабеа Роге з Берліна (на фота) - першая прадстаўніца Германіі, якая паляцела ў космас. На борце капсулы "Dragon" Роге паднялася ў паветра з касмадрома на мысе Канаверал у амерыканскім штаце Фларыда, гэта можна было назіраць на кадрах прамой трансляцыі. Запуск быў праведзены з дапамогай ракеты Falcon 9 аэракасічнай кампаніі SpaceX.

У місіі "Fram 2" не ўдзельнічаюць падрыхтаваныя астранаўты. Па словах інжынера электроннай тэхнікі Роге, ні ў аднаго з іх няма ліцэнзіі пілота.

- Гаворка ідзе пра тое, каб зрабіць касмічныя вандраванні больш даступнымі, а не разглядаць іх як штосьці эксклюзіўнае. Толькі так мы зможам планаваць новыя, яшчэ цікавейшыя касмічныя місіі і пашыраць межы, - заявіла 29-гадовая Рабеа Роге.

"Fram 2", названы ў гонар нарвежскага палярнага даследчага карабля 19-га стагоддзя, праляцеў над палярнымі раёнамі Зямлі па новай арбіце на працягу чатырох дзён. Апроч іншага, з вышыні 425-450 км было вывучана свячэнне верхніх пластоў атмасферы, а таксама зроблены першыя рэнтгенаўскія здымкі чалавека ў космасе.

Па дадзеных Нямецкага цэнтра авіяцыі і касманаўтыкі (DLR), дагэтуль у космасе пабывалі дванаццаць мужчын з Германіі і ніводнай жанчыны.

"Fram 2" - пілатаваны касмічны палёт амерыканскага касмічнага карабля Crew Dragon кампаніі SpaceX. Карабель даставіў чатырох членаў экіпажа на палярную арбіту. Запуск планавалася правесці ў канцы 2024 года, але потым ён быў перанесены на вясну 2025 года. Першы ў гісторыі палёт з экіпажам па палярнай арбіце Зямлі. 4 красавіка экіпаж місіі "Fram 2" паспяхова вярнуўся на Зямлю - карабель Crew Dragon з астранаўтамі ўпершыню

прывадніўся ў Ціхім акіяне ля берагоў Аўшэнсайда, да гэтага пасадкі з людзьмі кампанія SpaceX ажыццяўляла каля ўзбярэжжа Фларыды.

Місія выйшла на нізкую калязямную арбіту з апагеям 413 км і перыгеям 202 км з палярным рэтраградным нахілам 90,01°, што дазволіла ёй праляцець над абодвума палюсамі Зямлі. Быў пабіты папярэдні рэкорд па самым высокім нахіле арбіты пілатаванага касмічнага палёту, усталяваны савецкай місіяй "Усход-6" у 1963 годзе.

У навуковыя задачы місіі ўваходзіла назіранне і вывучэнне з'яў, падобных на палярнае ззянне, такіх як Стывы, правядзенне эксперымантаў на чалавечым целе, уключаючы першае рэнтгенаўскае даследаванне чалавека ў космасе. Экіпаж таксама спрабаваў вырошчваць вешанкі, якія сталі першымі ядомымі грыбамі, вырашчанымі ў космасе. Праведзена перадача тэлевізійных малюнкаў з павольнай развёрткай па аматарскім радыё, арыентаваных на адукацыйныя групы, якія спаборнічаюць у мерапрыемстве пад назвай "Fram 2 Ham".

deutschland.de.

Лаўтэрбах: пандэміі будзе лягчэй прадухіляць

Па ініцыятыве Сусветнай арганізацыі аховы здароўя (СААЗ) 190 дзяржаў падпісалі дамову аб барацьбе з пандэміяй. Міністр аховы здароўя Лаўтэрбах упэўнены ў поспеху.

Выканавец абавязкаў федэральнага міністра аховы здароўя Карл Лаўтэрбах чакае, што глабальны распаўсюд смяротных вірусаў, такіх як каронавірус, можна будзе стрымліваць загадзя ці нават прадухіляць у будучыні. Гэта было выказана з прычыны дамовы больш за 190 дзяржаў пад эгідай СААЗ пра новую дамову па барацьбе з пандэміяй.

- Гэтую дамову можна без перабольшання назваць гістарычнай, - заявіў Лаўтэрбах у Берліне.

Яна дазволіць у будучыні паскорыць глабальны распаўсюд інфармацыі пра вірусы і іншыя патогены з

пандэмічным патэнцыялам. Тады стане магчымай хутчэйшая зваротная рэакцыя.

- Верагоднасць таго, што лакальная ўспышка ніколі не перарасце ў пандэмію, рэзка ўзрасце, калі ў нас будзе такая дамова, - сказаў Лаўтэрбах.

Дамова СААЗ абавязвае краіны ўмацоўваць свае сістэмы аховы здароўя і нагляд за жывёламі. Успышкі захворванняў трэба хутка выяўляць і, па магчымасці, перапыняць на корані. Дамова таксама заклікана прадухіліць хаатычнасць закупаў сродкаў абароны і несправядлівае размеркаванне вакцын. Лаўтэрбах выказаў шкадаванне ў сувязі з тым, што ЗША спынілі ўдзел у перамовах пасля заступлення на пасаду прэзідэнта Дональда Трампа і планаў выхаду з СААЗ у студзені.

© *pa/dpa.*

Станіслаў Мараўскі

Некалькі гадоў маёй маладосці ў Вільні¹ (1818-1825)

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Па-сапраўднаму дасканалы тагачасны абрад дактарацкі пакінуў пра сябе памяць на ўсё жыццё. А сёння ён - толькі глупства.

Напярэдадні дня, прызначанага радай універсітэта пад старшынствам рэктара, служкі гэтай інстытуцыі па ўсім горадзе разнеслі і прыбілі на вулках вуліц прыгожыя, надрукаваныя на вялікіх аркушах афішы, якія паведамлялі вучонаму і невучонаму свету, што гэтка і гэтка, сёння ў вызначаны час, будзе атрымліваць доктарскую ступень. Віленская публіка, сімпатызавала студэнтам універсітэта, зраслася з імі, праз іх яна любіла навуку і звычайна ў вялікай колькасці збіралася на гэтыя вучоныя мерапрыемствы. У такіх выпадках вялікая зала ўніверсітэта была поўнай. З аднаго боку стаяў шэраг крэслаў для рэктара, дэкана, прафесараў і ад'юктаў. Перад крэсламі рэктара, дэкана і сакратара ўніверсітэта стаялі сталы. З другога боку меліся крэслы для гасцей з вучонымі ступенямі. На шэрым канцы - гэта значыць ззаду, па баках і навокал, стаялі лаўкі для публікі. Цырымонію адкрываў рэктар magnificus, як яго тады называлі, у пурпурнай аксамітнай мантыі багата расшытай золатам, падбітай белым атласам і, паводле студэнцкіх легенд, падараванай акадэміі яшчэ каралём Стэфанам Баторыем. Перад рэктарам ішоў пэдаць (абвяшчальнік, цырымоніймайстар - *Л. Л.*) у парадным мундзіры са срэбным скіпетрам, быццам таксама ахвяраваным каралём Стэфанам. За ім ішлі рэктар, дэкан, потым прафесары ў пунсовых мацэтах (кароткая накідка на плечы з капюшонам - *Л. Л.*) і тогах, пад якімі апраналіся цёмна-сінія мундзіры з блакітнымі, шытымі золатам, каўнярамі. Тогі таксама былі падшыты белым атласам і аблямаваны галунамі. Ад'юкты мелі толькі пунсовыя мацэты і чорныя тогі. Усе яны на галовах мелі аксамітна-пунсовыя бярэты. І ўсё гэта стварала дзіўна-прыгожае відовішча, і калі я пазней бачыў публічнае пасяджэнне ўрада Парыжа ці вышэйшай палаты ўрада Францыі, мяне ўразіла беднасць парыжскіх касцюмаў, а сябры, якія мелі надзею ўразіць мяне гэтай цырымоніяй, былі здзіўлены маёй абьякаваццю. Каб яны маглі ўбачыць бытую цырымонію ў Віленскім універсітэце!

У канцы першых шэрагаў крэслаў, ад дзвярэй у сярэдзіне пакоя, стаялі стол і крэсла - месца прэтэндэнта на навуковую ступень. Адкрываў паседжанне рэктар, а пры яго адсутнасці - дэкан. На тэзісы кандыдата ён высюўваў контртэзісы. Прэтэндэнт слухаў іх стоячы і адказваў апаненту, які сядзеў. Пасля дэкана з рознабаковымі

пытаннямі выступалі іншыя прафесары. І толькі пасля ўсіх іх выступаў сакратар універсітэта, які ўзвышаным голасам выкрыкваў: "Cuilibet dociori datur obiciendi potestas" - зараз кожны, хто мае ступень доктара гэтай навукі, можа задаць дадатковыя, свае пытанні прэтэндэнту. І тады выступалі вучоныя, якія ўжо не належалі да ўніверсітэта, і прэтэндэнт зноў мусіў бараніцца. Калі ўсё заканчвалася, дэкан у барэце чытаў прэтэндэнту прысягу, якую той паўтараў услых слова ў слова, пасля чаго ўскладаў на яго галаву аксамітна-пунсовы барэт, на плечы накідваў мацэту такога жа колеру, на палец надзяваў пярсцёнак, цалаваў яго ў лоб і публічна абвяшчаў доктарам.

Адразу пасля гэтага ў тым жа самым парадку члены ўніверсітэта пакідалі залу.

Пасля ўсяго гэтага пачыналася віншаванне. Пакінуўшы вучоныя муры, людзі цешыліся раней прыгатаваным банкетам з шампанскім і віном. Банкет ужо не быў абаронай дысертацыі, але меў вялікае значэнне.

Я сядзеў у сваёй келлі паглыбіўшыся ў пытанні, якія магчыма маглі быць высунутыя супраць маёй доктарскай дысертацыі і шукаў прыдатныя адказы, калі раптам, задыхаўшыся, незнаёмец уварваўся да мяне. Я спытаў:

- Хто Васпан ёсць і што ад мяне хоча?

- Прашу, на міласць Бога, як мага хутчэй бегчы да Караля Мараўскага, у яго памерла маці. Ён з-за распачы траціць прытомнасць. Яго адвялі да пані Мюлеравай. Я бургграф яе дома і маю загад неадкладна прывесці вас туды.

Я схопіў капялюш, не памятаю як апынуўся ў дзвярах дома Мюлераў і ўбачыў знерваванага, непадобнага на сябе Караля са страшным тварам, у сутаргах і спазмах усяго цела. Было бачна, што ён і сам ледзь не памірае. Яго маці памерла ад разрыву сэрца, але не раптоўна. Як яго ўцешыць? Што казаць? Я проста абняў яго і маўчаў.

У гэты момант адчыніліся дзверы бакавога пакоя, і ўвайшла, а дакладней, уплыла мініяцюрная, немаладая і вельмі пульхная дама са шклянкай ліманаду на срэбным падносе. Я пачціва пакланіўся. Яна ветліва сказала мне, што яе завуць Мюлерава, што яна гаспадыня гэтага дома і сяброўка Караля, што яна мяне ўжо ведае, бо бачыла ў ягонай маці, і што, убачыўшы яго ў такім стане, у той час, калі яе муж у Пецярбургу, яна даведлася, хто ёсць лепшым сябрам Караля, і паслала па мяне.

Вось пры такіх абставінах адбылося маё знаёмства

¹ Morawski Stanislaw. Kilka lat mlodosci mojej w Wilnie (1818-1825). Warszawa, 1924. *Пераклад Леаніда Лаўрэша.*

з Эльжбетай Мюлер, якую я неяк бачыў ў маці Караля, але забыўся пра яе. Лепш для мяне было б, каб яе ніколі не ведаў!

Я засведчыў, што не глядзячы на маю занятасць, буду прысвячаць частку кожнага дня і ўсе ночы свайму сябру, пакуль яму не стане лепш. Яна таксама абяцала прысвяціць яму свой вольны час. На хвілінку пабегла аддаць распараджэнні і хутка прынесла з сабой некалькі кніг. На бюро ў пакоях, дзе знаходзіўся Караль і якія былі, як я потым даведаўся, уласнай кватэрай Мюлера, упарадкавана ляжала мноства кніг у прыгожых пераплётах. Я прагледзеў назвы. Тут і Вальтэр, і знакамітыя ў той час Жуі і Фаблас¹²², якіх выпадкова ці наўмысна пакінула гаспадыня дома. У прыгожа выдадзеных "Прыгодах Фабласа" мяне спакусілі гравюры. Таму ў тую ноч, калі я абавязаўся вартаваць сябра, замест навуковых кніжак я ўзяўся за Фабласа, якога ніколі не чытаў і пра якога ніколі не чуў (магу ганарыцца маім выхаваннем, бо меў тады амаль што дваццаць гадоў). Чытаў з вялікай цікаўнасцю. Караль ведаў гэты раман. Зачаравалі стыль і камізм многіх сітуацый, і хай што хочучь гавораць нашы крывадушнікі і разумнікі, але Фаблас не можа не цікавіць. Магчыма сёння, калі ў кнігах любяць спальваць, забіваць і на кожнай старонцы гвалціць, раман крыху задоўгі і не хуткі, але нам у першай чвэрці XIX стагоддзя, усе яшчэ зразумелыя гэтыя салонныя манеры, мірная балбатня, інтрыгі і любоўныя паходжанні. Думаю, што чалавек майго часу, які са мной не пагадзіцца - крывадушнік.

Час змяняецца, а з ім змяняецца і дух усіх грамадскіх стасункаў. Дурны той, хто гэтага не разумее і патрабуе, каб у часы цара Давіда ўсе паводзілі сябе, як у 1848 г. Ці здзекуецца з тагачасных звычаяў, якія не падобныя на нашы. На жаль, такія людзі з'яўляюцца большасцю, што не дадае гонару нашаму часу. У маю маладосць яшчэ квітнела мастацтва XVIII стагоддзя падабацца жанчынам. Найперш трэба было быць моцным, свежым, мець румянец на твары і, па магчымасці, быць прыгожым. Адказваць трэба было абдуманаму, гаварыць умела і дасціпна, быць вясельым і не надакучваць іншым. Трэба было быць надзвычай гжэчным з кожнай дамай - маладой і старой, брыдкай і прыгожай. Трэба было ведаць, як сядзець, як трымаць капялюш, як браць у рукі лыжку, як чэрпаць той лыжкай суп і іншую ежу, як уцягваць ежу ў рот, каб пры гэтым не ствараць непатрэбныя гукі, як гэта робіцца сёння, гэтыя гукі нашы сяляне называць "сёрбаннем". Трэба было ведаць, як узяць і трымаць нож і відэлец пры сталі, як ужываць сурвэтку і г. д. І хто больш зграбна, трапна і элегантна выконваў гэтыя умовы, той лічыўся лепш выхаваным. Тыгунёвага смуроду баяліся, як чумы.

Сёння, праз дваццаць з нечым гадоў, з'явіліся новыя звычаі - прамы вынік сённяшняй літаратуры і сённяшніх раманаў. І трэба прызнаць, што гэтыя звычаі больш

зручныя, чым ранейшыя, якія я апісаў. Напрыклад, дастаткова рабіць адваротнае таму, што рабілі ў старыя часы - знішчыць сваё здароўе свавольнымі выбрыкамі, у дзевятнаццаць гадоў стаць бледным і сухім, як мумія, і такім чынам спаралізаваць кветку маладосці яшчэ ў першацеце, як заўгодна сваволіць па цёмных кутах і змуцьшы сябе распустай і бяссонніцай, уваходзіць у салон штурхаючы жанчын у бакі і ўсім наступаць на ногі. З цыгарным смуродам стаяць у канцы залы, маўчаць, уздыхаць, сумаваць, пазяхаць, прыхінуўшыся пры гэтым да сцяны, дзвярэй ці акна - раней так рабілі толькі ў шынках, ці разваліцца ў фатэлі і скрыжаваць ногі. Словам, цалкам ісці за імпульсамі прыроды і пачуццём камфорту і праз гэта выглядаць незвычайна выхаваным чалавекам, каб кожны бачыў, што той, хто гэтак можа сябе паводзіць, хто пагарджае дробязямі, з якіх складаецца гжэчнасць, ёсць чалавек вышэйшых сфер, вышэйшых жарсцяў і пачуццяў. Што вулкан яго сэрца, агонь яго душы, вогненная лава яго памкненняў вытруцілі, знішчылі і высушылі яго цела. Ён сёння - герой салона. Такого сёння шукаюць жанчыны. Ён можа быць дурны, як стол - тым лепей! Хто скажа, дурны ён ці мудры, калі ён увесь час маўчыць? А ўздыхаць можа кожны - навучыцца гэтаму не цяжка. І толькі тады, калі такімі манерамі заваявана сэрца маладой жанчыны і яна набліжае такі ідэал да сябе, толькі тады выяўляецца страшэнны вакуум! Знікае падманлівая знешнасць, і ва ўсёй аголенай праўдзе перад ёй стаіць малады чалавек са знішчаным целам і духам - нябожчык фізічна і маральна, а можа яшчэ і больш страшны за нябожчыка, бо прывараецца да прывід! Поўнае расчараванне. Але ці варта вінаваціць усё сучаснае? І раней, і сёння было і ёсць шмат добрага. Ёсць час плаціць, ёсць час траціць, але заўсёды кіруе мода.

Вяртаючыся да Караля і Фабласа. Калі я знаходзіў нешта смешнае ў Фабласе, я чытаў гэта месца ўслых і смяўся, як дзіця. І заплаканы Караль таксама мусіў смяяцца. Першую ноч мы правялі разам, і падобных начэй было шэсць ці сем.

Паступова Караль больш-менш пачаў вяртацца да ранейшага стану. Няма такой бяды і такога смутку, якія не сцёр бы час, а рука шчырага сябра не ператварыла б хоць і ў жалобныя і сумныя, але ж у кветкі. У гэтыя дні я ўсе больш і больш збліжаўся з пані Эльжбетай Мюлер. Хадзіў на яе палову па гарбату, ліманад, аршад (старадаўні сіроп з міндальнага малака, цукру і памяранцавай вады - Л. Л.), па розныя стравы ці на пару слоў, каб параіцца наконт Караля. Мы абодва пагаджаліся, што смерць яго гарача любімай маці стала вызваленнем для гэтага годнага чалавека, якога столькі гадоў трымалі ў турме, гэта будзе карысным і яго грошам і рэпутацыі. Таму мы пакінулі ў спакоі тэму смерці гэтай ветранай і дэспатычнай жанчыны і пусціліся ў іншыя размовы. Супольныя намаганні

¹²² Віктор Жазэф Эцэн дэ Жуі (1764-1846), французскі пісьменнік, драматург, член Французскай акадэміі. "Любоўныя прыгоды шэвалье дэ Фабласа" - раман Лувэ дэ Куўрэ (1760-1797), раман заснаваны на эратычнай фэбле і смелых прыгодах. - Л. Л.

вакол Караля спарадзілі паміж намі агульную зычлівасць. Мы ніколі не маўчалі. Нам заўсёды было аб чым паразмаўляць. І потым, калі Караль зняў жалобу і пакідаў дом Мюлераў, мае адносіны з пані Мюлер засталіся, бо ёй так падабаліся размовы сам мной, што, каб я не перастаў бываць у яе, узяла з мяне слова гонару.

Падчас гэтых своеасаблівых візітаў я пазнаёміўся з яе, у той час адзінай, сямігадовай дачушкай. Лёгка ўжо было прадбачыць, што гэта малая змейка вырасце ў вялікую і страшную змяю, калі толькі вырасце. Не шмат было надзеі, што гэта бледнае і слабае дзіця стане дарослым. Маленькая і недарэчная, яна не шмат, але зласліва размаўляла, мела рэзкія рухі, а яе маленькія і сухія пальчыкі былі здольныя выказаць з паперы самыя дзіўныя і неапісальна-таленавітыя арабескі, якіх я ніколі ў жыцці больш не бачыў. Яна была сапраўднай мініяцюрнай паннай, і мы пасябравалі.

На нашу гарбату з бакавога пакоя разам з губернерам прыходзіў таксама і дзесяцігадовы хлопчык Ясь з маларухомымі, але прыгожымі вачамі і цалкам сапсаванымі зубамі - родны пляменнік пані Мюлер па сястры. Ён знаходзіўся пад яе выключнай апекай і па яе словам, быў дурным, але добрым, як анёл.

Пані Мюлер паказвала мяне хлопчыку як узор і асабліва хацела навучыць яго кланяцца, як я. Падпарадкоўваючыся любімай цёці, Ясь дабрадушна браў з мяне прыклад, але потым зласловіў пра мяне.

Раздзел 9.

**Кнігарня Юзафа Завадскага. Ян Рэнер, музыкант.
Юзаф Завадскі. Шурлоўскі і Крышталевіч.
Шыдлоўскі. Браты Абрамовічы. Казімір Контрым.
Лахніцкі. Віленскія досціпы. Настаўнік малявання
Ленсы і адвакат Лапата. Др. Нейман і Міхалоўскі.
Станіслаў Мюлер**

Перш, чым я працягну далей сваю аповесць, мушу адзначыць, што пражыўшы некалькі гадоў у Вільні, горадзе не занадта шматлюдным, я, натуральна, не мог не ведаць усіх у твар. І сярод віленцаў я часта сустракаў на вуліцах чалавека сярэдняга росту, сярэдняга веку, у капелюшы трохі набок, з шырокімі плячамі, вялікай галавой, уціснутай, быццам убітай у тулава без шыі. Твар яго быў непрыгожы, лімфатычны, адуглаваты, але значны. Гэты чалавек сваімі рухамі, выразам твару, усёй вайскавай,

рыцарскай постаццю, здаецца, толькі шукаў нагоды, каб з кім-небудзь пабіцца. Усё гэта рабіла яго падобным на ваяра ці, што яшчэ горш, на дуэлянта, звадніка, брэцёра. Я заўсёды ўцякаў на другі бок вуліцы ад гэтага злавеснага твару, і ніколі не цікавіўся, хто гэта такі. Некалькі разоў бачыў яго ў кнігарні Завадскага - ён маўкліва стаяў, прытуліўшыся да шафы, але я ніколі не цікавіўся ім.

Кнігарня Юзафа Завадскага¹²³ не падобная на сённяшнія віленскія ці варшаўскія кнігарні, у якіх не ўбачыш жывога чалавека. Гэты пачцівы і вясёлы мазур, начытаны і наіўна-дасціпны, радаваўся, калі ў вызначаныя гадзіны да яго прыходзілі аўтары, літаратары, паэты, студэнты і мастакі. З дзясятай да паловы на дванаццатую раніцы можна было быць пэўным, што сустрэнешся тут з рознымі цікавымі людзьмі. З-за наяўнасці фартэпіяна і раяля сюды часта заходзіў і паважаны Рэнер¹²⁴, маленькі, каржакаваты, сляпы на адно вока, з кароткімі пальцамі, з барадой, непрычасаны, а часам і нямыты чалавек. Рэнер рупліва апрацоўваў музычныя вінаграднікі Пана Бога, а ў той час шмат мелася такіх вінаграднікаў у Вільні. Рэнер быў арганістам ад Бога, дзіўным, пранікнёным і натхнёным імправізатарам - толькі тады ён бываў вялікім, і яго чароўныя капрысы¹²⁵ ўзвышалі душу. Ён быў Паганіні фартэпіяна ў час, калі яшчэ не існавала сучаснага ўяўлення пра ігру на музычных інструментах. Як арол, ён аярдзіў свой музычны час, і тое, што тады лічылася яго грахам - велізарная маса і багацце непрыбраных, часам грубых і нават дзікіх акордаў, сёння ўзвысіла б яго над усімі музыкантамі! Берліёз - карузлік у параўнанні з Рэнерам, але толькі тады, калі (Рэнер) імправізаваў. На маю думку, ён быў па-сапраўднаму вялікім майстрам толькі тады, калі прыжмурыўшы адно вока, без аніякай падрыхтоўкі аддаваўся сваім геніяльным думкам і кідаў свае думкі на клавішы фартэпіяна. Тады ён па-сапраўднаму зачароўваў, захопліваў слухача і ўзносіў яго над рэальнасцю - гэтак бывала, калі ён граў на вялікім дамініканскім аргане. Слухаючы яго, мы меншалі цэлам і ўзрасталі духам! Ён меў залатыя пальцы. Але яго асабістыя творы былі малавартасныя, а свае імправізацыі ён потым ніколі не мог успомніць.

Паколькі мне прыйшло ў галаву расказаць пра яго, я раскажу пра адзін выпадак, сведкам якога быў. У Вільню па справах прыехаў гусарскі афіцэр Фрэдэрык барон Раль¹²⁶, сын багатага пецярбургскага банкіра, які ўжо меў вядомасць як музыкант-аматар і знакаміты вучань слаўнага Поля. Граў, як анёл, як Бог. Ён чуў пра Рэнера і хацеў

¹²³ Юзаф Завадскі, нарадзіўся у Познанскім ваяводстве ў 1778 г., памёр у Вільні ў 1838 г. Выбітны і надзвычай актыўны віленскі выдавец. З 1805 г. ён меў кнігарню і выдаў каля 400 кніг, у тым ліку і некалькі дзясяткаў высакакасных навуковых прац. Кнігарства ён разглядаў як грамадска-культурную дзейнасць, заахвочваў аўтараў пісаць, ахвотна браўся нават за вельмі дарагія выданні і такім чынам прычыніўся да развіцця літаратуры ў Літве. Яго сыны працягнулі працу бацькі.

¹²⁴ Ян Рэнер, настаўнік музыкі ў Віленскім універсітэце, выкладаў 3 гадзіны штотыдзень.

¹²⁵ Капрысы ці капрычыю - твор акадэмічнай музыкі, напісаны ў свабоднай форме. - *Л. Л.*

¹²⁶ Фрэдэрык Раль (1802-1848), ці Фёдар Александровіч Раль - музыкант, кампазітар і дырыжор, аўтар першай аранжыроўкі оперы "Руслан і Людміла" для вайсковага аркестра. - *Л. Л.*

з ім пазнаёміцца, а пасяліўся ён у доме, у якім і я таксама бываў. Яму казалі, што ён хоча збіраць з вярбы грушы, што патрабуе немагчымага, бо той Рэнер - дзівак і не хоча ні з кім сустракацца ці прыходзіць да нейкага ў госці. Але мы, маладыя, нарэшце неяк угаварылі Рэнера, каб ён прыйшоў на пару шклянак ананасавага пуншу.

Раля яшчэ не было, але ён хутка прыйшоў і не заўважыў прысутнасці Рэнера. Ігралі дамы, іграў Раль, і ўсіх нас усцешыла яго ігра. Рэнер сядзеў у кутку, піў пунш і слухаў. Калі нацешыліся музыкай, дык наўмысна прыбралі з фартэпіяна свечкі і рамантык Раль пусціўся ў нейкія абстрактныя размовы з жанчынамі. Тады Рэнер ціха сеў за фартэпіяна і прабег адну актаву. Я ўважліва глядзеў збоку. Раль страпянуўся, павярнуўся ў цёмны кут, дзе стаяла фартэпіяна, на імгненне затрымаў там свой зрок, але працягнуў размову. Праз некалькі секунд Рэнер з неахвотай прабегся па палове клавiятуры. І зноў пасярод размовы Раль рэзка паглядзеў у бок музычнага інструмента і, страціўшы ніць размовы, нейкі час маўчаў, перш чым зноў адкрыў рот. Нарэшце Рэнер узяў некалькі акордаў. І тады Раль, як шалёны кінуў усё і ўсіх і падбег да Рэнера, хапіў яго за шыю, ледзь не задушыў у абдымках, пачаў цалаваць і крычаць ва ўсю моц: "Гэта Рэнер, Рэнер, Рэнер!". Заўважу, што ў той час яшчэ модным было хаваць свае моцныя пачуцці і пазбягаць афектацыі.

Потым Рэнер пачаў граць свае капрысы. Раль ад шчырага сэрца кляўся, што ніколі ў жыцці не чуў нічога падобнага. У той час я ўжо чуў у Варшаве слыннага сваімі імправізацыямі Шапэна, тады яшчэ маладога хлопца, а зараз лепшага музыканта ў свеце. Рэнер тады ўжо быў львом, а Шапэн - кацінём. Бедны, сумленны Рэнер. Хутка ён ажаніўся з беднай, але прыгожай паннай. Літаральна праз месяц пасля вяселля гэтая дзяўчына стала блудніцай! Такого ўдару не магла вытрымаць душа музыканта. З распачы ён заліў сваё жыццё віном і пуншам і памёр, не атрымаўшы сусветнай славы, да якой, несумненна, веў яго геній. Слава - пустое слова. Рэнер быў прарокам сярод

сваіх, Рэнера дваццаць гадоў насілі на руках, а зараз пра яго ніхто не памятае! Яго імя забыта, як і яго натхнёныя, нябесныя гукі. І толькі я адзін памятаю пра яго.

Кнігарня Завадскага, пра якую я ўжо пачаў расказаць, была месцам спаткання навукоўцаў, літаратараў, мастакоў і дасціпнікаў. Яна займала вялізныя сутарэнні ўніверсітэцкіх муроў на Святаянскай вуліцы, бо Завадскі з'яўляўся прывілеяваным друкаром універсітэта. Вокны кнігарні былі на адным узроўні з зямлёй. У першым вялікім пакоі меліся польскія кнігі і падручнікі. Тут старшынстваваў шматгадовы слуга Завадскіх пан Шпакоўскі, лагодны, але заклапочаны толькі адным чалавечак. Справа ў тым, што ў свой час выйшла брашура "Аб быдле" і вясельныя людзі, у тым ліку і з акадэміцкага асяроддзя, прасілі яе са словамі: "Аб быдле, пане Шпакоўскі!", з каламбура выходзіла, што быдлікам быў ён сам. Гэта непакоіла старога і, калі пасля выхаду брашуры хто-небудзь казаў гэтак яму, а так часта рабілі самыя нявінныя людзі, напрыклад вясковыя гаспадары, якія мелі патрэбу ў гэтай кнізе, ён думаў, што з яго здзекавацца, і гатовы быў кніжкай, ці тым, што меў пад рукой, урэзаць у лоб пакупніка і вядома ж, адразу выганяў з залы здзіўленага і невінаватага чалавека.

Другі, большы за першы пакой, быў цалкам завалены масай замежных кніг. Тут знаходзілася і троннае месца самога Завадскага. У самай сярэдзіне пакоя несіметрычна стаялі два, ці часам толькі адзін раяль. Пад акном, за высокім старасвецкім бюро ці канторкай, з пяром і кнігамі стаяў Гастэль¹²⁷, раней заможны купец, а цяпер, у выніку банкруцтва, бухгалтар Завадскага. Чалавек добры, шляхетны, але няшчасны. Паз сажань ад Гастэля, за вялікім сталом сядзеў сам Завадскі, коратка стрыжаны бунет, маленькі, тоўсты, мілы і прывабны чалавек з высакароднай душой і выдатным, але трошкі аднастайным пачуццём гумару. Каля вокнаў ці пры дзвярах з вуліцы заўсёды стаяў нехта адзін з самых вядомых усёй Вільні вар'ятаў, ці Шурлоўскі, ці Крышталевіч¹²⁸, а часам абодва

¹²⁷ Антоні Гастэль - былы капітан войкаў ВКЛ, былы купец, член масонскіх лож "Рушлівы ліцвін", а потым "Добры пастыр".

¹²⁸ Антоні Адынец паведамляў, што аўтарства шматлікіх тагачасных эпіграм прыпісвалася Шурлоўскаму: "... майстрам падобнай справы лічыўся многія гады паэт Шурлоўскі, памяць пра якога жыве дагэтуль у мясцовых традыцыях. Бо, акрамя ўласных задумаў, ён ахвотна служыў шырмай для іншых, якія ад яго імя пускалі сатырычныя стрэлы, а ён сам ніколі іх імёнаў, як сакрэтаў споведзі, не выдаў. Аднак жа гэтыя фарсы назаўсёды праславілі, можа, імя Шурлоўскага па усёй Літве, а менавіта ў школах. Я яго ў Вільні ўжо не прыспеў пры жыцці, яго месца неяк заняў Крышталевіч, які жыў таксама з падчак, і амаль выключна са студэнцкіх; быў гэта проста паўвар'ят, ідыёт, пра якога даўжэй гаварыць не варта". Гл.: Адынец А. Э. Успаміны пра мінулае. Мінск, 2020. С. 105-107.

Юзаф Крашэўскі пісаў: "...мушу распавесці пра яшчэ адну літаратурную адметнасць - пра монстраў. [...] Вершы гэтых паэтаў (маю на ўвазе нябожчыка Шурлоўскага і Крышталевіча, не іншых), перадусім, пазбаўлены ўсялякага сэнсу, па-другое, амаль заўсёды без рыфмы і памеру, і ўсяго, што стварае матэрыю верша, не кажучы ўжо, што пазбаўлены паэзіі, бо ў такія цяжкія часы здараецца часцяком неаднойчы, што чытачы прагнуць лепшай манеты, а лепшай не хапае".

Аднак Роткірх В. А. ва "Успамінах Тэабальда" пісаў: "Крышталевіч быў нейкай анамаліяй сярод віленцаў. Ён не быў дурнем, бо меў бездань дасціпнасці; не быў і разуменікам, бо вызначаўся безданню глупстваў; не быў п'яніцам і нічога не піў; не быў жабраком і ніколі ні пра што не прасіў. Калі яму давалі грошы, ён раздаваў іх, усё да гроша,

разам. Гэтыя, нікому не шкодныя людзі, былі зацyklены на паэзіі, увесь час пісалі вершы і вельмі пасавалі таму вясёламу часу. Той, хто ў кнігарні пасля нейкай падзеі ці плёткі складаў удалую эпіграму, верш, сатыру ці дасціпны экспромт - яго жарцік адразу прыпісвалі Шурлоўскаму ці Крышталевічу, і яны як сваё, пускалі гэта ў свет. Яны беглі дадому, перапісвалі твор ў сто рук і адразу раздавалі па ўсіх віярнях, більярдках, тракцірах і нават проста мінакам на вуліцах. За чвэрць гадзіны ўся Вільня мела дасціпную, а часам і павучальную забаўку. Хто быў аўтарам, ніхто і ніколі не ведаў, бо гэтыя абодва вар'яты мелі гонар, і калі за імі сачылі, страшылі, а часам нават білі абражаныя імі асобы ці паліцыянты, яны заўсёды казалі, што яны самі склалі гэты вершык ці эпіграму (Д 14).

У бок ад стала Завадскага мелася дастаткова вольнага месца але не стаяла ні крэслаў ні зэдлікаў, і тут, стоячы, збіраліся госці. Сярод іншых, самымі значнымі і самымі бліскучымі апавядальнікамі былі паэт Шыдлоўскі¹²⁹, бібліятэкар Казімір Контрым, вучоны і свецкі чалавек Ляхніцкі. Расказа трошкі пра кожнага з іх.

Ігнацы Шыдлоўскі быў сябрам клуба шубраўцаў, які выдаваў "Бруковыя ведамасці"¹³⁰ і быў вядомы ўсю краю пад псеўданімам "Гульбі" (Д 15). Чалавек дасціпны, жартаўлівы і светлы, моцны праязік, гладкі вершапісец, ён больш вылучаўся чысцінёй мовы, чым сваёй паэзіяй,

але ад пят да галавы быў класікам. Безумоўна, выхоўваўся на старажытных аўтарах, а потым на кнігах Жан-Жака Русо. Адкрыў у сабе лірычны талент, якім доўгі час славіўся, нягледзячы на зайздросную і жорсткую крытыку. Абсалютна не меў свецкага выхавання, а меў толькі педантычна-школьнае - бляску ні на грам, ні на грош! Вельмі любіў павучаць, г. з. даваць маральныя ўрокі іншым і казаць ім праўду ў вочы. Але меў добрую душу і не быў інтрыганам. Зацятый паклоннік Бахуса, з-за чаго не змог атрымаць ступень настаўніка гімназіі. Па-праўдзе ён быў кніжным цэнзарам, што ў вачах урада і аўтараў з'яўлялася вялікай справай. Але ўрад быў незадаволены яго падыходамі, бо Шыдлоўскі, як мог, садзейнічаў развіццю айчынай літаратуры і пасля сябе пакінуў шмат невялікіх твораў. Часопіс пад смешнай назвай "Wizerunki i Roztrzasania Naukowe"¹³¹ доўгі час выдаваў ледзь не аднаасобна, прыгладжваў там дрэнны стыль і пакінуў нам адзін з лепшых узораў мовы. Заліваў віном свае праблемы і памёр ад пухліны. Быў чалавекам не для сяброўства, не для сталых стасункаў. Але ў сяброўскім коле падчас размовы, ён быў заўсёды цудоўным.

Не магу не ўспомніць адну з ім прыгоду, якая дасць мне магчымасць расказаць пра яшчэ адну асобу.

(Працяг у наступным нумары.)

жабракам на дзядзінках касцёлаў. Зіму і лета хадзіў у старым, выцёртым, як маставая, даўгаполым фракту, светла-шэрых кароценькіх портках, нярэдка з латамі, у заношаных і скрыўленых да агіднасці ботах і ў рудым, накамечаным, як старая асігнацыя, капелюшы. Пальчаток ніколі не насіў: вялізныя лавы яго высоўваліся з кароткіх рукавоў фракта і віселі, як лісце філадэндэона або папаратнікавай пальмы. Гэта быў атлет гадоў за 40, доўгі і худы, як аблізаны ражон. Ён прымаў у падарункі і рэчы, неабходныя для яго туалету; але калі старая, надзетая на яго рэч, была яшчэ прыдатная, то новую ён дарыў першаму жабраку, які трапляўся яму на вочы. <...> Крышталевічу нідзе не адмаўлялі ні ў абедзе, ні ў начлезе. Дзе ён абедваў, там абед быў самы ажыўлены, самы вясёлы. Крышталевіч меў дар імправізаваць вершамі, і калі быў ва ўдары, мог імправізаваць па цэлай гадзіне, і імправізацыі гэтыя не былі нейкай дурацыяй, але заўсёды адрозніваліся цікавасцю. Наогул жа, з яго смяяліся, запэўнівалі яго ў розных недарэчнасцях, якім ён верыў, - ці паказваў выгляд, быццам верыць. Так, напрыклад, гаварылі яму на сакрэце, што ў яго закахана нейкая княжна ці нейкая графіня; раілі яму стаяць у касцёле супраць яе лавы ў маляўнічай позе, для чаго прыклеівалі яму, з яго згоды, вусы, а нярэдка - зусім без яго ведама - афарбоўвалі валасы на галаве ў зялёны або блакітны колер; перадавалі яму ўяўныя лісты ад асобы, якую ён паланіў, і прымушалі адказаць, адказы гэтыя потым, зразумела, хадзілі па руках і, быць можа, у выглядзе насмейкі даходзілі і да адрасата". - цыт па: Пшацлаўскі Восіп. Калейдаскоп успамінаў: Т. 1. Мінск, 2012. С. 327-328. - Л. Л.

¹²⁹ Ігнацы Шыдлоўскі (1793-1846), пісьменнік і літаратуразнавец, сын уніяцкага святара з Гайны Барысаўскага павега. Закончыў сярэдняю школу ў Менску і віленскі ўніверсітэт як магістр філалогіі. Працаваў настаўнікам красамоўства, паэзіі і гісторыі літаратуры ў Свіслачы, потым і да 1836 г. у Вільні. Да 1828 г. кніжны цэнзар. Сябар таварыства шубраўцаў. Паэт, перакладчык, сатырык. Паслядоўны праціўнік рамантычнай паэзіі. Гісторык Мікалай Маліноўскі пра Ігната Шыдлоўскага пісаў як пра чалавека "адданага ганебнай звычцы п'янства, які чорнай нянавісцю ненавідзеў людзей, асабліва ж Міцкевіча, хоць ніколі не меў з ім ніякіх стасункаў, хіба што сам сябе лічыў вялікім паэтам, разумеў, што Міцкевіч замінаў яго славе". - цыт. па: Маліноўскі Мікалай. Кніга ўспамінаў. Мінск, 2014. С. 94. - Л. Л.

¹³⁰ Шубраўцы (Szubrawcow towarzystwo - "Таварыства прахвастоў" ад. пол. szubrawiec - шэльма, лайдак) - саманазва членаў літаратурнага ліберальнага асветніцкага грамадства, якое існавала 1817-1822 і 1899-1914 гг. Шубраўцы выдавалі сатырычную газету "Wiadomosci Brukowe" ("Бруковыя ведамасці"), дзе высмейвалі тагачасны лад, патрабавалі прававой роўнасці людзей перад законам і г. д. Стыль публікацый насіў вясёлы і задзірлівы характар. Рэдактарамі газеты былі І. Ляхніцкі і К. Контрым. У гэтай газеце у 1816 г. свае першыя гумарыстычныя нарысы публікаваў малады В. Сянкоўскі, гістарычныя апавяданні пра мінулае - І. Ходзька, вершы - А. Гарэцкі і Томаш Зан.

¹³¹ "Wizerunki i roztrzasania naukowe" - часопіс, які ў 1834-1843 гг. у Вільні выдаваў Юзаф Завадскі.

Беларусы сустракаюцца з індзейцамі
Вынік заган: Белавусаў, Семірадскі; катастрафічныя гады
(да 80-годдзя Перамогі, ч. 2)

(Працяг, пачатак гл. у № 19, 22, 24, 27, 30-34, 36-48, 50-52 (2022); 1-52 (53-104) (2023); 1-52 (105-156) (2024); № 1-17 (157-173) за 2025 г.)

Алесь Апацэвіч

ІНДЗЕЙЦЫ І БЕЛАРУСЫ ў ЧАС ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ

Мы з'яўляемся праціўнікамі як самой вайны, так і яе асвятлення ў друку. Мы - свядомыя пацыфісты, якія хацелі б прадухіляць гвалт не паказам вынікаў заган, што развіваюцца ў душах, а аналізам глыбінных прычын хва-роб гэтых апошніх. Тым не менш прапануем увазе нашых чытачоў гэтыя нататкі, створаныя ў час, калі прыярытэты былі юнацкімі.

Як паўплывалі індзейцы на Другую сусветную вайну і на Беларусь у гэты перыяд? На Захадзе выдана шмат працаў пра ўдзел індзейцаў у вайне. Аднак мы не маем доступу да большасці найважнейшых крыніц, таму канцэнтруемся галоўным чынам на айчынным матэрыяле, які паказвае, што аб'ядноўвала і аб'ядноўвае дагэтуль індзейцаў і беларусаў у сувязі з гэтымі катастрафічнымі для многіх зямлян гадамі.

Цікаваць да індзейцаў у Германіі 19-20 стст. добра прасочваецца сучаснымі нямецкімі аўтарамі. К. Май і амерыканскія вестэрны падтрымлівалі цікаваць да індзейцаў у гітлераўскай Германіі (гл., напрыклад, адзін з раманаў Ю. Сямёнава пра Штырліца), і без таго не здольнай угаймаваць свой ваяўнічы дух на працягу многіх стагоддзяў. Але гэта не значыць, што ваяўнічасць індзейцаў і немцаў магла зрабіць іх саюзнікамі ў 20 ст. Тым не менш, калі б немцы пачалі кампанію па заваяванні амерыканскага кантынента, Гебелс, магчыма, меў бы некаторы поспех сярод індзейцаў у прапагандзе ідэі іх вызвалення ад горшага тыпу еўрапейскага заняволення, чым нямецкае (метад, які ўжываўся ў падзеленай на шматлікія народы і поўнай нападрыхаваных канфліктаў "Расіі", г.зн. СССР).

У даваенным Савецкім Саюзе індзейцы не адыгрывалі ролі натхняльнікаў і сур'езных саюзнікаў, але іх прыклад як ахвяр агрэсіі з Еўропы мог выкарыстоўвацца

Fort Apache Scout (newspaper, Fort Apache Reservation) 1989-06-30 p. 1

World War II Apache veteran Jimmy Declay (1920-1996) in Fort Apache Scout (Whiteriver, Arizona) 1989-06-30 p. 1. Джымі Дэклай з'явіўся на фота з Рыма ў часоніце Life 9.04.1945

Fort Apache Scout (White Mountain Apache newspaper) 1989-06-30 p. 2. Letter from Gomel, Belarus, dated 1989-05-30, sent on 1989-06-01

On Independence Day

Jimmy Declay remembers G.I. liberation of Rome, 1944

by Jo Bezza

ROME, ITALY, June, 1944 - The sidewalks were filled with tired and dirty soldiers who sat or sprawled and waited.

The lined-up vehicles were waiting, too. Tremendous excitement could be sensed beneath this external nonchalance born of exhaustion.

We all felt that the eyes of the world were on us and that in a moment we would all enter history as part of an event that would never be forgotten.

This was the southwest of Rome - the city which had been the center of the world and then crumbled ten centuries before America was even discovered.

And there, on the spot where some century had stood some 18 centuries ago, stood Sgt. Jimmy Declay, an Apache Indian from Arizona.

As the arm swept forward, the U.S. Army entered Rome.

So wrote an American correspondent 45 years ago at the gateway to the now-ravaged "Eternal City."

Today, Jimmy Declay lives a peaceful life with his family in Whiteriver. His neat white blouse is framed by ached lines and a spreading leech which he says cost him "blood, sweat and tears."

As the arm swept forward, the U.S. Army entered Rome.

But, sometimes Jimmy Declay remembers the day he made history on the pages of Life magazine.

"Not only white people make history," he said last week. "Indians make history, too. In Rome, the man who raised the flag on the steps, and I were the only Indians from Arizona who got a lot of national publicity."

He doesn't like to think about the war, or talk about it, but on American Independence Day, 1989, he allowed his story to be told once again, so this generation of young Americans can know the price of freedom is high. After 45 years, he still remembers his serial number from his "dog tag."

With pride and dignity on July 4, 1989, Jimmy Declay of Whiteriver remembers a day 45 years ago he stood at the gates of Rome and waved Allied troops into the occupied city. PHOTO BY: Bennett Cooney

Advertisement for Tribal business offices closure on July 1/July 4, and a message for a Happy and SAFE Independence Day.

Advertisement for Arizona Newspapers, including the Fort Apache Scout.

Advertisement for the Fort Apache Scout, published bi-weekly under the auspices of the White Mountain Apache Tribal Council.

Subscription blank form for the Fort Apache Scout newspaper.

Council approves tribal member hunting fees, cow elk hunt

by Jo Bezza

Conservation of natural resources is part of Apache tradition, according to WMAT Game and Fish Director Pally Stago Jr.

This year, for the first time, tribal members will in charge was transferred to the Hopi reservation where another teacher was found to have molested 14 children over an 8-year period.

Governmental responsibility is not limited to the federal agencies. On some reservations, corrupt tribal officials engage in self-

promotion by diverting a corrupt official ultimately hurls the long standard of an Indian family.

Congress should take its responsibility more seriously. Some needed reassurance: "Congress has mandated that all 50 states have child-abuse reporting laws. We

and federal support." Now is the time for Congress, federal agencies, and tribal governments to demand accountability and integrity in all Indian programs. Only by doing so can we truly keep our word and avoid the waste of Indian opportunity and taxpayers dollars.

Patricia. (See inside pages.) Councilman Ronnie Lape and Boy Scouts voted against the resolution, saying they did not oppose it, but wanted more time to discuss it with

continued on page 7

LETTERS... Russian native writes Scout

Dear Mr. Editor: We have ventured to appeal to you and your people with these words of greetings and respect in bad language, but in good faith.

We hope this short letter from Gomel in eastern Poland, will reach Whiteriver, Fort Apache, Ariz., at the beginning of our international correspondence, we can hardly believe any Soviet letter reaches so distant places. There are political barriers between our "great" countries.

We regret that the big policy mediocres in the normal relations between native peoples. We, the members of small Byelorussian-American and Western Hemisphere Pan-Indianist societies, we want to be useful to you. All "neo-historical" peoples (including the Byelorussians) must help each other now.

What do you think about an Apache-Byelorussian "joint enterprise: (It's a joke, but...)

Please, if you can, send information on today's Fort Apache FBI conditions and Fort Apache Scout issues. Does White Mountain Apache Tribe/Culture Center publishes any materials such as those available to BIAS for learning your language White Mountain Apache Dictionary, Fort Apache, 1921?

Thank you very much. We are waiting for you or an Apache young man/woman who wants to have pen-friends in Byelorussia answer with great hope.

Alex Shmakou Byelorussian-American Indian Society USSR, USSR, 29000 Gomel, 2 micro-district, 1978

Кроме того, сейчас среди индейцев появляется всё больше традиционалистов - крибратцев возврата к крибратизации. Инд. философия критикует тенденцию о парадоксальности истории: т.е. история индейского народа носит циклический характер. Будущее (идеальное) замкнётся в возвращении прошлом. Атака которая сейчас проходит имеет широкие размах и поддержку. Всеми инд. индустриями - без исключения самая массовая, и поддерживала его взглядом во время, с тем з. пока возмущаются дикомизацией. В этом ты уже уже убедился. Всеми - как ты видишь инд. и его взгляд - это инд. индустрия.

Нашиши, как ты относишься к традиционализму. Да, совсем забыли спросить. Ты приходишь в Москву на фестивали? Или ты будешь вообще в Москве этим летом? Мы хотим бы. Выполнишь, сам да, - ведь нам есть о чём поговорить.

Предложено даты из Сидни.

25 сентября 1513г. - европейцы впервые увидели Тихий океан во главе с Васко Нуньесом де Бальбао.

14 ~~сентября~~ октября 1524г. - отплытие Писарро на поиски Золотой земли.

10 мая 1526г. - ⁴заключили новый договор о II-ой экспедиции.

Ливарь 159г. - III-я экспедиция.

21 сентября 1532г. - Писарро покинул Сан-Мигель - первый европейский город в долине р. Чирин, основанный во время III-ей экспедиции.

15 ноября 1532г. - походы к Кахамарке.

19 августа (конец 29 авг.) 1533г. - казнь Атауальпы.

26 июля 1541г. - убийство Писарро.

Май:

6 июля 2923 года - древнейшая стела майя.

12 июля 1562 года - соотечественники майяских рукописей и книг монахов-францисканцев Фелипе де Меландо.

14 марта 1697г. - битва в пустыне Итема в городе Тайасаль, контролируемой на острове Коррадо озера и скандинавской индейцами числ. 150. лет.

Теперь в истории последующем писем о Будущем индейства майя несколько лет. К сожалению признаю безценности америк. вей. Река.

31.05.85. Витамин.

Письмо от индеевистики Кирры Петровой 1985-05-31 р. 3 of 5

тату" уяўлялася "крайне необходимым" адабраць з яго "беларусаў народнага тыпу" для выкарыстання "ў якасці рабочай сілы" ў Германіі, а таксама, прапанаваўшы ім, "у сваіх інтарэсах", "лепшыя землі", "на Урал або ў раёны Паўночнага Каўказа, якія часткова маглі б таксама з'яўляцца рэзервовымі тэрыторыямі для еўрапейскай каланізацыі..."

Мікалай Якаўлеў у кнізе "ЦРУ супраць СССР" цытаваў амерыканскага біёграфа Гітлера Дж. Толанда: "Гітлер сцвярджаў, што свае ідэі стварэння канцэнтрацыйных лагераў і мэтазгоднасці генацыду ён пачарпнуў з вывучэння гісторыі... ЗША. Ён захапляўся, што... у свой час на Дзкім Захадзе былі створаны лагеры для індзейцаў. Перад сваімі прыбліжэннямі ён часта хваліў эфектыўнасць амерыканскай тэхнікі фізічнага вынічэння - голодам і навязваннем барацьбы ва ўмовах няроўнасці сіл".

Важным кампанентам надзей нямецка-фашысцкага кіраўніцтва было спадзяванне на поспех палітыкі раз'яднання "рускіх": "Падзяляй і пануй". Пра гэта сведчыць выказанне Гітлера 1942 г., якое працытаваў у канцы 20 ст. заклапочаны новымі пагрозамі Мікалай Ляўчук (яго артыкул "Небяспека для душы - небяспека для дзяржавы" з газеты "Царкоўнае слова" быў перадрукаваны асобнай "лістоўкай" "па блаславенні" протаіерэя Пятра (Латушкі).

"Для таго, каб зразумець сакрэт навалы сект на нашу рэспубліку, звернемся да выказвання небезьядомага Адольфа Гітлера: "Нашым інтарэсам адпавядала б такое становішча, пры якім кожная руская вёска мела

Вінапи (Кіра Петрова) абяцае хронологию індзейскай гісторыі ў кожным пісьме 1985-05-31 р. 4 of 5

б уласную секту, дзе развіваліся б асаблівыя уяўленні пра Бога. Мы будзем вітаць, калі рускія, падобна да неграў і індзейцаў, стануць прыхільнікамі сект і магічных культаў, таму што тады рэзка ўзмацніцца тэндэнцыя, якія раз'ядноўваюць рускіх..." (1942 год)".

У новым, жудасным коле трагедыі "раз'яднага" чалавецтва - Другой сусветнай, а для некаторых народаў вялікіх айчынных войнах, - выявілася ўся гнюснасць фашысцкіх рэжымаў. ...Было не да параўнанняў з індзейцамі, але... без іх ніяк не магло абысціся.

Паводле рэйхсміністра Гебелса, вайна вялася не толькі "за хлеб", але і за сыравіну - "за каўчук і жалеза", а ўвогуле - за "Лебенсраўм" (жыццёвую прастору), і іхняе "першыństwo ў свеце", што магло выклікаць асацыяцыі з заваяваннем, рабаваннем і каланізацыяй Амерыкі, але гэта было палітычна няэтазгодным, бо вядучая краіна - ЗША - была саюзнікам СССР, у вайну ўступіла Канада, Мексіка і Бразілія паслалі на фронт свае вайсковыя часткі, а астатнія ў розны час аб'явілі сябе ў стане вайны з адной або ўсімі краінамі гітлераўскага блоку. Толькі Аргенціна абмежавалася фармальным разрывам дыпламатычных адносін з Германіяй.

Амерыканцы былі саюзнікамі, якія ў свой час "забівалі індзейцаў", самі былі заваёўнікамі і падазрона доўга не адкрывалі другі фронт барацьбы са значна больш кепскімі экспансіяністамі, чым яны самі. Гэта лічылі сваім доўгам адзначыць многія савецкія прапагандысты.

Нават у 1984 г. у кнізе "Новае мысленне ў ядзерны

Я, конечно, знаю об этой перестройке мало. Наминши ии, что
еще, кроме этого, (какие сведения) нет никаких.

Аишма.

1. Очень мало. Только о том, что участвовали иишма иишма и
их предшественники.
2. = = =
3. Крис-Эрнст Чиндур, чарок лейтенант Фрэнк Монтемери,
иша Абра Хейсе - национальные герои.
4. Нет.
5. Нет (не знаю).
6. Об индейцах восточных я не знаю ничего, знаю только,
что Сам-Ок вместе с матерью находилась в концлагере на
территории Говард в восточной вайны.
7. На Тихом океане отплыли 3600 навахов, представ-
илих рэгуляриш праишми наишми на свойи шипачу
и ишвешми аишми, как это иишми иш аишми и иш иш
ишми.
8. Навахи и др.
9. 25 000 индейцев. Иеалишми вейшма - аишми, аишми-
навахи.
10. _____

Letter from Indianist Kira Petrova (Moscow) 1985-05-31 p. 5 of 5. Including answers to a questionnaire on Indian participation in WWII

век" ураджэнцы Беларусі А. Грамыка (1932) і Ул. Ламейка (1935) называлі канібальскімі погляды Трумэна ў яго заяве пасля нападения Германіі на Савецкі Саюз: "Калі мы убачым, што выйграе Германія, мы будзем дапамагаць Расіі, калі выйграваць будзе Расія, мы будзем дапамагаць Германіі. І няхай яны як мага больш забіваць адзін аднаго".

Ацэнкі Другой сусветнай вайны савецкімі і амерыканскімі аўтарамі з пункту гледжання індзейскай кампаратывістыкі ў большасці адрозніваліся. Беларускія аўтары, асабліва несавецкія, мелі і дадатковыя "індзейскія аргументы".

Розніца ў падыходах магла зыходзіць з факту, што Беларусь акупавалі немцы, якія, разам з іншымі еўрапейцамі, раней акупавалі Індзейскую Амерыку, г.зн. былі "двойчы" або "больш" акупантамі.

Адносіны індзейцаў да "рускіх" таксама характарызуваліся складнасцю, амбівалентнасцю. Праз агульныя падыходы, палітыку Захаду, яны маглі ўспрымацца як ворагі, праціўнікі, з якімі "ix" краіны ўступілі ў саюз з прычыны пільнай неабходнасці (меркаванні самазахавання). Індзейцы маглі прыгадаць, што паводзіны расійскіх, рускіх каланізатараў на Алясцы і ў Каліфорніі не моцна адрозніваліся ў лепшы бок ад адносін да карэннага насельніцтва іншых еўрапейскіх прыхадняў, і ўвогуле СССР, як раней Расійская імперыя, быў пабудаваны на тых жа прынцыпах тэрытарыяльнай экспансіі, каланіяльных захопаў. Індзейскае стаўленне да вайны было

10.01.93. Санкт-Петербург

Уважаемый Алексей Симаков!

Анатолия Леопольдовича Тонкеля нет в живых. Что касается антропонима Ломан, то он связан со Скандинавией, со Швецией отсюда он ведет свое происхождение. Также и моей фамилии происхождение связано с Прибалтикой, с Латвией и далее на Запад. Но с Белоруссией я по-прежнему связан. Только что вернулся из Минска, где изд-во "Харвеста" выпускает под названием: "Сыновья Большой медведицы" все три романа трилогии Л.Валькофф-Генрих. "Харна - сын вождя" уже вышел в хорошем переплете и с иллюстрациями.

Александр Петрович Ломан (1909г г. Луга, СПб губернии - 1976г Ленинград) был человеком разнообразных интересов, учитель физики, он живо интересовался литературой, написал диссертацию по лонии Балтийского моря, во время В.О. войны участвовал в обороне Севастополя, был на подпольной работе в нацистской Германии. В общем его жизнь - тема для авантюрного романа. В документальной книге севастопольской подпольщицы одна из глав, посвященная ему так и называется: "Ломан или фон Ломан". Но все это не имеет никакого отношения к Вашим поискам.

Всего Вам хорошего. Спасибо за координаты индейского журнала.

Alexander Devel А.Девель/
Небольшая статья о А.П.Ломане была опубликована в его шестидесятилетие в тез. "Вечерний Ленинград" от 6 февраля 1969г ("Учитель ушел на пенсию")

Letter from translator Aleksandr Devel (Devel, St. Petersburg) 1993-01-10. Аляксандры Дзевель (1924-2020) і Ломан (1909-1975) - ветэраны вайны, з каранямі ў "краінах-ворагах", і саўтары артыкула "Сітынг Бул" (Sitting Bull) у "Советской исторической энциклопедии". "Узнав, что Александр Петрович [Ломан] человек немецкого происхождения, гитлеровцы отнеслись к нему с особой враждебностью"

дваістым. З аднаго боку, відавочным было асуджэнне Германіі.

Хаця для Злучаных Штатаў Другая сусветная вайна пачалася ў снежні 1941г. пасля падзей у Перл-Харбары (7-га ЗША аб'явілі вайну Японіі, а 11-га Германія і Італія - ЗША), у 1942 г. вайну Германіі і яе саюзнікам (краінам "Восі") аб'явіла Ліга іракезаў.

Другі раз сусветная вайна зрабіла беларусаў і індзейцаў саюзнікамі, таварышамі па зброі супраць адзінага ворага. Больш за мільён беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі ўдзельнічалі ў вайне мабілізаванымі або добраахвотнікамі ў складзе рэгулярных войскаў, амаль 400 тыс. было ў партызанах. Шмат індзейцаў трапіла ў амерыканскія і канадскія войскі. Гавораць пра 25 тысяч "карэнных амерыканцаў" ва ўзброеных сілах ЗША. Вядомыя героі вайны індзейскага паходжання - пра якіх згадваўся і ў беларускім друку...

... Індзейцы ўдзельнічалі ў вайне на ўсіх тэатрах, але найбольш праславілася як сувязісты, якія перадавалі паведамленні на родных мовах (найперш, наваха) і паветраныя дэсантнікі. Іх сутыкненні з прадстаўнікамі той жа мангалоіднай расы - японцамі - маглі трактавацца і як

BAIS to Paul Bardell
Box 61, Sault Ste Marie, Ont.
Canada PGA S1R

January 28, 1990
Gomel

Dear Paul,

You have received my letter of 23.11.1989, of course
Today I have received folders from you, but without any
your words. Is this reply to our proposals? I don't realize
Please excuse me. Maybe I was foolish?

...

Several days ago I was shocked by a Pravda's article.
That was a MASS information on Michael Pavlovsky's trial.
Shameful, shameful greatly. Our guerrilla, patriotic republic
and so criminal renegades! I feel deep shame.

Please, if you can, send Canadian media materials on
this affair.

We know there are "non-formal" organizations in Byelorussia.
Among others are Toloka (Minsk) with similar clubs
in all oblasts, Byelorussian Popular Front (BNF), humorous
"parties". He are, in many details, anti-socialist (although
with communists as members), radical national and not tough
toward "our" non-criminals (as result of fascist-Stalinism
situation).

I am not a member of the BNF because of some its leaders
(colleagues of such humanists as Dzal' Bzko) are
racist, anti-Semites, usual nationalists or simply evils.
Unfortunately, Alexander Barkovsky is sympathizer of
such persons. Pluralism is good, but slogans "Without
shody (obstacle for Jews) and "Communists!" and "The Com-
munist party is an criminal organization!" are, I think,
very bad.

Please write a little about yourself
Please write some explanatory words. Maybe you have
sent a letter before that stamped GSM 10.1.1990?

Yours sincerely
Ales Simakou, BAIS

Envelope from Adam Maldzis (Адам Мальдзіс) 1990-08-20. Штэмпн. Гудогай (Островецкі р-н). Temporary address Palushy, post office (postmark) Gudagai

Letter to Paul Bardell (Sault Ste. Marie, Ontario) 1990-01-28. War criminal Michael Pavlovsky is mentioned

трагікамічныя здарэнні, якія выклікалі здзіўленне абодвух бакоў. Адзначаецца, што яно было большае ў японцаў, калі яны ўступалі ў рукапашны бой з амерыканскімі салдатамі з апаचाў і наваха: яны былі настолькі падобныя на японцаў, што тыя прымалі іх за сваіх супляменнікаў.

Адбываліся змяшэнне пачуццяў і блытаніна паняццяў. У значна большай ступені, чым немцаў, індзейцы натхнялі саміх амерыканцаў. Пра гэта сведчыць баявы кліч "Джэроніма!", які выкарыстоўваўся амерыканскімі дэсантнікамі. Тым не менш, гэтыя дэсантнікі больш нагадвалі амерыканскіх рэйджараў, якія раней змагаліся з індзейскімі партызанамі.

Паводле У. К. Стартыфанта (Стартэвана), семінольска-амерыканскі канфлікт "на працягласці, жорсткасці, няроўнасці сіл, стратэгіі і тактыцы, а таксама на тым, што ў вайну было ўцягнута ўсё індзейскае насельніцтва, большіх паходзіў на сучасныя партызанскія" (у т.л. барацьбу беларускіх партызан, мог бы дадаць беларускі даследчык).

Асаблівыя падставы маюць параўнанні генацыду індзейцаў і яўрэяў. На мяжы 90-х гэта, у якія зганялася яўрэйскае насельніцтва, пачалі вызначаць як "спецыяльныя рэзервацыі" для планамернага і сістэматычнага знішчэння іх жыхароў.

На пытанне "Ці знаходзіла палітыка антысемітызму, узведзеная ў фашысцкай Германіі ў ранг дзяржаўнай, падтрымку на акупаванай тэрыторыі Беларусі?" складальнікі кнігі "Гісторыя Беларусі: Пытанні і адказы"

Паважаны Аляксандр Сабронавіч І

Звяртаемся да Вас за падтрымкай. Стварачы Беларускае Індзейскае таварыства, якое аб'яднае ўсіх сяброў Індзейцаў на Беларусі, мы вельмі спадземся на станоўчую ацэнку намаганняў нашай ініцыятыўнай групы тымі прадстаўнікамі грамадства БССР, якія адтрымалі вылікуваць ролю ў адносінах нашай краіны з краінамі Амерыкі.

Наша мэта - не толькі садзейнічаць палітычна згаданым адносінам, але і падтрымка патрабаванняў гістарычнай справядлівасці для Індзейцаў, якая бы цэлая і супярэчлівай ні была сітуацыя, у якой савацыя народа працягваць руку дружбы карэнным народам Амерыкі, мн. Індзейцы, ніколі не адмовіліся ад падтрымкі гэтага працэсу.

Кутка чалавечтва адзначаць 500-годдзе сустрэчы Індзейцаў з еўрапейцамі. (Гэта будзе 47-гадовы юбілей Вашай з У.Робертсанам сустрэчы на Эльбе.) У арміі ЗША былі тысячы Індзейцаў.

Нам неабодна ведаць усе выпадкі бацькога супрацоўніцтва паміж савацкімі салдатамі і афіцэрамі, партызанамі і амерыканскімі ваеннаслужачымі Індзейскага палоння.

Беларускае Індзейскае таварыства, безумоўна, будзе цікавіць і ўсё тое, што звязана і звязана нашых ветаэраў з Індзейцамі ў пасляваенны час. У міжваенны перыяд гэтыя кантакты таксама не выключаліся: наш беларус Герой Савецкага Саюза Васіль Федаравіч Марцэхаў, які нарадзіўся на зямлі, што была калісьці Індзейскай, а зараз носіць Індзейскую назву Агаў, цікавіць нас перш за ўсё (у гэтым годзе адразу тры яго памятных даты: дзень нараджэння (19 лютага 1916г.), дні яго падвзлігу над Стаўлінградом (злучыны на Мамаевым кургане ў студзені 1943г.) і дзень гібельі на полі бою (12 ліпеня 1943г.).

Калі ў Вас знайдзецца час адказаць на наш ліст, мы былі б Вам вельмі ўдзячны. Нам важна было б ведаць Ваш погляд на Індзейцаў і Індзейскую праблему (што памятаецца з дзяцінства, ці сутымаліся ў час побыту ў Амерыцы, як ставіцеся да сучаснага становішча Індзейцаў і т.п.).

Бадаем Вам здароўя, поспехаў у працы і грамадскай дзейнасці.

19.1.1988
Гомель

Ад ім: арганізацыйная група
Беларускага Індзейскага таварыства

Алес Сімакоў"

Letter to Alexander Silvashko (Аляксандр Сільвашка) 1988-01-19

(Мн., 1993) Г. Я. Галенчанка, У. П. Асмалоўскі і іншыя адказалі: "У гады вайны беларусы стараліся выратаваць яўрэяў. Калі б было інакш, к моманту вызвалення Беларусі тут не засталася б ніводнага яўрэя. Усё ж яўрэйскае насельніцтва, што апынулася на акупаванай

Envelope from Aleksandr Silvashko, World War II veteran of Ukrainian origin living in Belarus. Конверт от Александра Сильвашко (п/о Морочь, Клецкий район) 1988-03-15

тэрыторыі, гітлераўцы сагналі ў спецыяльныя рэзервацыі - гета, дзе планамерна і сістэматычна знішчалі. Тых, хто збег, выратоувалі толькі партызаны і жыхары рэспублікі". Беларускаму пісьменніку яўрэйскага паходжання Ул. Мехаву гэта таксама ўяўляліся рэзервацыямі...

... Што да ветэранаў войскаў антыфашысцкай кааліцыі, то вядомым і ў СССР, і ў ЗША ўдзельнікам сустрэчы на Эльбе быў Аляксандр Сільвашка, ураджэнец Украіны, які пасля вайны пасяліўся ў Беларусі. Ён увайшоў у гісторыю Другой сусветнай вайны дзякуючы здымку, на якім ён абдымаецца з амерыканскім лейтэнантам Уільямам Робертсанам і які з таго часу стаў сімвалізаваць сустрэчу на Эльбе. Дырэктар школы з Клецкага раёна ў пасляваенны час шматразова сустракаўся з былымі амерыканскімі вайскоўцамі. А. С. Сільвашка прыгадвае выпадак, калі ён бачыў у амерыканскім аэрапорце індзейскага ветэрана вайны (ліст ад 12.3.1988).

Між іншым, у кнізе ўспамінаў "Сустрэча на Эльбе" (у амерыканскім выданні: "Янкі сустракаюць чырвоных") Джэф Боэм, амерыканскі ваеннапалонны, расказаў пра палкоўніка Ф. С. Габрэўскі (Габі), ураджэнца Расіі, а потым натуралізаванага амерыканца і знакамітага аса, які трапіў у палон, калі быў збіты каля Будапешта: "На зямлі натоўп сялян ледзь не лінчаваў яго, але іх важак раптам вырашыў, што ім папаўся індзеец. Нагледзеўшыся ў кіно амерыканскіх вестэрнаў, яны лічылі сябе роўнымі індзейцам у майстэрстве верхавой язды". "Яўрэй выдаваў сябе за індзейца наваха", якіх шмат было ў амерыканскай арміі.

Другая сусветная вайна, Вялікая Айчынная вайна

- 2 -

Паванжаны Аляксандр Саўранавіч І

Вялікі дзякуй Вам за адказ, шчыра ўдзячы за Вашу падтрымку і жаданне ўнесці ўклад у нашу справу.

Будзем імкнуцца трымаць вазу ў курсе ўсіх найважнейшых падзеяў, звязаных з устаноўчым з'ездам, які адбудзецца ў ліпені.

Вава паездка ў ЗША, калі ўчас не можна будзе зрабіць з у некаторых словах растлумачыць амерыканцам мэты Беларускага Індзеецскага таварыства, магда б садзейнічаць таму, каб агульная падтрымка нашай ініцыятывы ішла б і з боку краіны, на якую будзе накіравана частка актыўнасці БІТ.

Ведаем, што Вы будзеце вельмі заняты, што нельга пераацэніць значэнне Вашай ініцыятывы паміж СССР і ЗША, але калі Вы згадаеце пра БІТ у размовах са сваімі сябрамі і высветліце некаторыя дэталі, што датычыцца ветэранаў-Індзеецаў, гэта будзе мець не меншае значэнне ў рамках рэалізуемай намі праграмы прамых кантактаў.

Павінен зрабіць некалькі заўваг:

1. Назва нашага аб'яднання на ўсіх выпадках згадак за мяжой павінна гучаць як Беларуска-Індзеецскае таварыства (БІТ, рус. Белорусско-индейское общество, англ.

І гэта тлумачыцца тым, што самі Індзеецы, пацуючы варыянт "Беларускае Індзеецскае...", будуць настроены негатывна і да назвы, і да таварыства (асабліва калі не вельмі добрасумленным перакладчыкам зноў Інтэрпрэтуе першае слова як .. Яны не любяць, калі іх "вылучаць" Індзеецстві - антрапалагі, лінгвісты і г.д. Індзеецствамі мы можам называць адзін аднаго неаб'яднана ў сваім коле або паўаб'яднана ў больш сур'езным кантактах.

2. Згодна з растлумачэннямі кампетэнтных саветніц вучонка-амерыканстаў і іншымі крыніцамі, Індзеецы неахвотна кантактуюць з саветніцкімі грамадзянамі. Гэта датычыцца і радыкальных арганізацый, у тым ліку падтрымліваемага нашым друкам Руку амерыканскіх Індзеецаў, і мае прычынай магчымыя нападкі з боку реакцыянераў, абвінавачванні ў "сувязях з Масквой", што можа паўплываць на "аўтарытэт" гэтых арганізацый.

3. Не трэба забываць, што акрамя Індзеецаў - ветэранаў другога сусветнай у ЗША ёсць яшчэ ветэраны карэйскай і в'етнамскай войнаў. З жаданнем неабходна прызнаць, што Індзеецы ўсе больш і

больш амерыканізуецца, успрымаючы і шавінізм, і прагу да грошаў, і іншыя з'явы сваіх белых саграмаджэн. Праўда, пераважна маса Індзеецаў змагаецца супраць усёго гэтага, захоўваючы свой лад жыцця. Кампраміс! кампраміс! але мы не можам штурхаць з драпежніцкай амерыканскасцю.

4. Адной з мэт нашага таварыства з'яўляецца садзейнічанне збліжэнню прагрэсіўных прадстаўнікоў амерыканскага шавінізму і Індзеецаў. У Амерыцы сотні тысяч украінцаў, беларусаў і рускіх, Беларуска-Індзеецскае таварыства нашымі сродкамі масава Індзеецскага галоўным чынам як агуртаванне нацыянальных праслушкінаў (у гэтых сваіх уласных "камішэты" і антысавецкіх). Сапраўды, такіх жапае, іх цяжка пераказаць. Але ж большасць амерыканскіх беларусаў - з працоўнай эміграцыі або "прымусовай перасяленцы". Сярод іх шмат добрабачліва да СССР людзей, Нам важна аддзякаваць тых з іх ліку, хто спачуввае Індзеецам, Прадстаўніц БІТ у Нью-Йорку (варагодна, беларус-Індзеец), мог бы стварыць невялічкі цэнтр беларуска-Індзеецскага збліжэння.

5. Ні ў сіме ў краіне, ні за межой мы не будзем хаваць сваё перакананне, нават тады, калі гэта будзе ўплываць на стаўленне ўладаў да членаў БІТ (адмова ў выдачы віз і г.д.). Нам Ідэал - камунізм (пра гэта ўжо перасталі гаварыць; у нашым таварыстве гэта будзе не толькі востраапіная тэма размоў і дыскусій, але і практыка). Думаем, грамадства ўваляць нашы памкненні і справы. Індзеецы таксама не стануць паратамі нашых Ідэа; яны параўнальна надзеяна самі жыць ва ўмовах "прымітыўнага камунізму". Зразумела, замежнымі членамі нашага таварыства таксама змогуць стаць асобы толькі паўных перакананняў.

Прасім прабачэння за раскрыццё магчыма вядомых Вам ісцін. Мы ладзім дапоўніць гэты ліст друкаванымі матэрыяламі пра Індзеецкіх ветэранаў (гэтым аказ і выклікана затрымак адказу, але збор іх Ідэа марудна. Вельмі важна паспець да Вашага ад'езду. Пакуль што пасылаем аякету, распаўсюджаную таварыствамі Індзеецствамі сярэд аднадушцаў на Саюзе ў 1985 годзе (другое пільтанне было скармуджана не зусім дакладна: пад "саветнікамі" мажся на ўвазе ўся антыгітлераўская кваліфікацыя).

Сардэчна жадзем Вам здароўя і поспехаў І

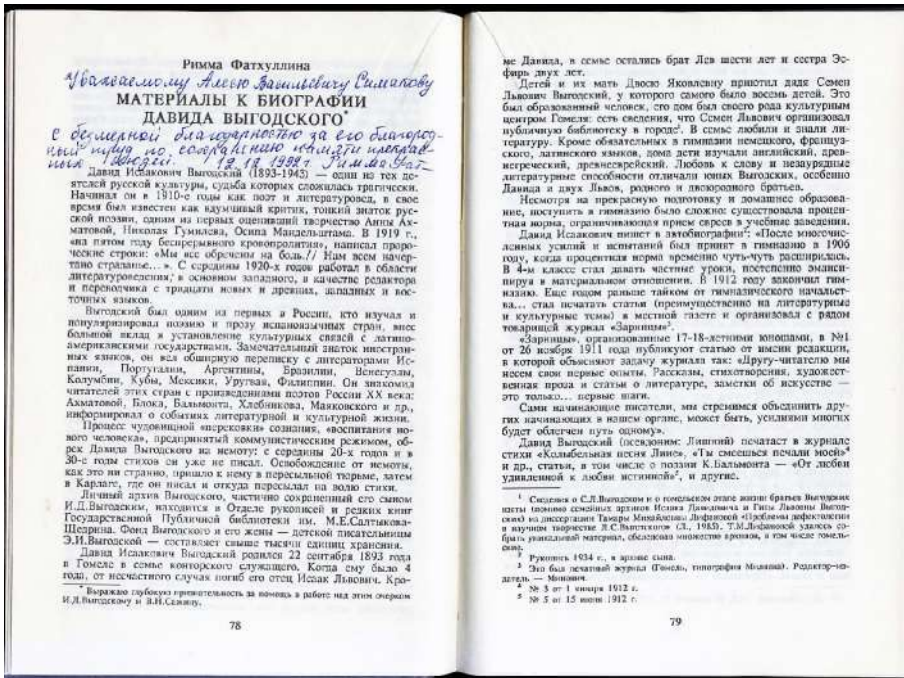
12.4.1988
Гомель

Кіраўнік АГ БІТ

А.В.Сімакоў

Письмо Александру Сильвашко (Aleksandr Silvashko) 1988-04-12 p 1. of 2

Brief an Alexander Silwaschko. Ліст Аляксандру Сільвашко 1988-04-12 p. 2 of 2

Autograph of Rimma Fatkhullina (Shaglina) 1992-12-12. Первые две страницы (разворот) статьи Р. Фатхуллиной о Давиде Выгодском в сборнике "Лица" (1992). Отец Давид в лагере, а сын Исаак добровольцем на войне

Envelope from Isaak Vygodsky (Исаак Давидович Выгодский) 1991-07-17 (с его письмом д. 1991-07-17 и рукописью статьи его приемной дочери Риммы Фатхуллиной; получ. 1991-07-30)

- важная падстава для беларуска-індзейскай кампаратывістыкі. Беларускія аўтары, якія пісалі пра Айчынную вайну праз многія гады пасля яе заканчэння, звярталіся да індзейскага матэрыялу. Напрыклад, у сваёй антываеннай публіцыстыцы Алесь Адамовіч звяртаецца да прац гуманістаў мінулых стагоддзяў (18 і 19-га), у прыватнасці нямецкага аўтара І. Г. Гердэра, які прыводзіў прыклад з індзейскай "дзевай міру". Цікава падаў "індзейскую трэніроўку" Марата Казея і яго сяброў Валянцін Зуб у песе, якую ўбачылі глядачы не толькі Беларусі.

Заслугоўваюць увагі лёсы асобных людзей, звязаных адначасова з індзейцамі і Беларуссю, - непасрэдна перад, у час і пасля вайны.

Ужо ў Іспаніі змагаліся на баку антыфашыстаў, антыфранкістаў некаторыя беларускія эмігранты, якія ў Амерыцы сутыкаліся з індзейцамі. Нам невядома, ці былі ў іспанскіх інтэрбрыгадах індзейцы. Сярод тых, хто змагаўся ў рэспубліканскай арміі, а перад тым эміграваў у Амерыку з Беларусі, былі, у прыватнасці, выхаванцы КПЗБ і КСМЗБ - П. Буцько, А. Сяглюк, Х. Нароцкі з Бразіліі (з Кубы, Аргенціны, Бразіліі)... Там быў будучы славуці лацінаамерыканіст І.Р. Грыгулевіч, звязаны з названымі арганізацыямі... У падтрымку інтэрбрыгадаўцаў удзельнічаў Д. І. Выгодскі.

Праз Беларусь прайшлі ваенныя шляхі мноства былых і будучых амерыканістаў і "амерыканістаў": адзін з іх, Б. Стрэльнікаў, не загінуў у час баёў у Беларусі, а раптоўна памёр праз Беларусь праз гады пасля таго, як ён набыў вядомасць як аўтар шэрага папулярных кніг пра Амерыку. Званне Героя Савецкага Саюза за Сталінград было нададзена ўраджэнцу Агая беларусу В. Марцэхаву. Герой Савецкага Саюза В. Вольскі, ураджэнец гомельска-бранскага пагранічча, пра якога як пра беларуса гавораць яго калегі ў Маскве, стаў дырэктарам Інстытута Лацінскай Амерыкі АН СССР. У партызанах былі: акадэмік М. М. Нікольскі, Алесь Адамовіч, 12-гадовы будучы журналіст-міжнароднік, аўтар работ пра ФБР А.І. Падабед.

Многія беларусы працягвалі займацца даследаваннямі ў сваіх галінах і ў час вайны, у неакупаваных частках СССР. І. Крачкоўскі "заўважаў" спакойнае ўспрыманне вайны па заяванні Амерыкі ў арабскіх рукапісах. Амерыканістка з МАЭ С. А. Ратнер-Штэрнберг памерла ў час блакады Ленінграда. Вядомы аўтар-амерыканіст А. Карабіцын быў закінуты ў акупаваную Беларусь са спецыяльнай мэтай.

(Тэкст з нязначнымі выпраўленнямі, у асноўным тэхнічных хібаў і "старой" арфаграфіі, узяты з файла (рабочай версіі) нумара "Бюлетэня па праблемах індзейнасці, узаемадапамогі і міралюбства" (Гомель, 2006, жнівень), адказнымі за выпуск якога былі Алесь Аначэвіч (вёрстка) і Мікалай Кот (друк).)

БЕЛАВУСАЎ Алег (Aleg Belavusau, Aleh, але такая транслітарацыя ў беларускіх пашпартах выклікае ўнутраны пратэст у амерыканістаў, "выхаваных" на сістэ-

ме транслітарацыі Бібліятэкі Кангрэса) - беларускі мультыплікатар, сцэнарыст, рэжысёр, урадженец Слуцка.

У папярэдняй праграме для наваха У. Язі (кастрычнік 1996 г.) у раздзеле "Possible Meetings" прысутнічае "Meeting with Oleg Belousov - Vice-President of Belarus Video Distributors & Film Makers Association".

Мастак, рэжысёр, мастак-мультыплікатар, сцэнарыст Міхаіл Тумеля ў матэрыяле "Алег Паўлавіч Белавусаў (1945-2009)" у сябе на livejournal.com пісаў:

"Амаль усе, хто працягвае працаваць у беларускай анімацыі з савецкіх часоў, прыйшлі ў яе "пры Алегу".

Я і сам памятаю, як 30 гадоў таму, 15-гадовым школьнікам, пераступаючы з нагі на нагу, паказваю Алегу Паўлавічу і яго мастаку Тарасаву свае пэравыя пачыркушкі [перьевые почеркушки] з каўбоямі і індзейцамі. "А што, пёркам вадзіць умее!" - звяртаецца да Вячаслава Аляксеевіча 33-гадовы рэдактар мультстудыі "Беларусьфільм" Алег Белавусаў і заказвае мне пропуск на студыю...

Алег "Палыч" вельмі моцна паўплываў на мой анімацыйны лёс".

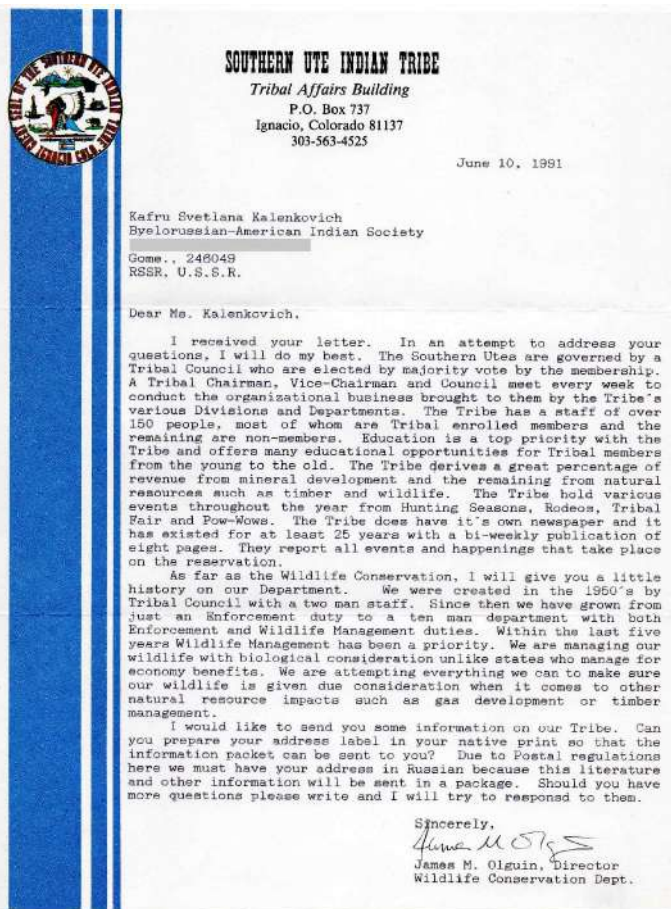
"Мы з Сашам Пятровым развіталіся з Алегам па тэлефоне, як быццам з экіпажам субмарыны, што тоне. У яго слабым голасе не было ўпэўненасці, што застану яго ў жывых. Але потым мы яшчэ пагаварылі з Алегам у яго дома пра нашых студэнтаў, пра нашу справу, "у якую ён нас усіх уцягнуў [вправил]", яшчэ пра штосьці... "На трызне вясёлай Алега" - у Белавусава яшчэ былі сілы жартаваць. А я сядзеў увесь у слязах...

Мне вельмі шкада, што Алег Паўлавіч Белавусаў памёр. З ім пайшла частка мяне".

У мультфільме - "вестэрне" з крытыкай гвалту "Каўбойскія гульні" (1985, 9 хв. 40 с., <https://www.youtube.com/watch?v=18Od-oQgaKE>) Белавусаў і яго супрацоўнікі (сярод якіх і Міхаіл Тумеля) блізка падышлі да індзейскай тэмы, але не закранулі яе прама - амерыканцы, у паказанай гістарычнай перспектыве, не стралялі ў сваіх індзейцаў. Ён таксама быў рэжысёрам "каляіндзейскага" мультфільма "Песня пра зубра" (1982).

Envelope from James M. Olguin, Director, Wildlife Conservation Department, Southern Ute Indian Tribe (Ignacio, Colorado) 1991-03-22 received 1991-04-09 (letter of 1991-03-21)

Letter from James M. Olguin, Director, Wildlife Conservation Department, Southern Ute Indian Tribe, Tribal Affairs Building (Ignacio, Colorado) 1991-06-10 received 1991-08-20

com/watch?v=18Od-oQgaKE) Белавусаў і яго супрацоўнікі (сярод якіх і Міхаіл Тумеля) блізка падышлі да індзейскай тэмы, але не закранулі яе прама - амерыканцы, у паказанай гістарычнай перспектыве, не стралялі ў сваіх індзейцаў. Ён таксама быў рэжысёрам "каляіндзейскага" мультфільма "Песня пра зубра" (1982).

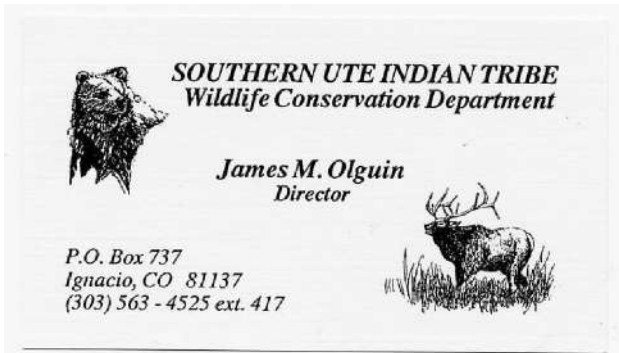
Міхаіл Іванчанка

ІНДЗЕЕЦ НАВАХА Ў МІНСКУ (6)

- Народ юта з паўднёва-заходняга Каларада танцуе, каб вітаць прыход вясны. Гэты танец называецца "Танец мядзведзя", таму што ў гэты час мядзведзі прачынаюцца пасля зімовай спячкі. Танец доўжыцца тры дні. Вось песня танца Мядзведзя... (Гучыць песня.)

- Многія плямёны ўсталі зараз на шлях паў-ваў. Гэтая традыцыя прыйшла з паўночных стэпаў. Цяпер паў-ваў - важны фактар, які дапамагае аб'яднанню плямён. Паслухайце жаночую танцавальную песню з паўночных раўнін... (Гучыць песня.)

- Гэта флейта (паказвае). Яна стала вельмі папуляр-

Visiting card of James M. Olguin, head of Southern Ute Wildlife Conservation. Джеймс Ольгин, адміністрацыя южных юта

най сярод індзейцаў. Спачатку флейта з'явілася ў індзейцаў стэпаў. Яна выкарыстоўваецца як любоўны музычны інструмент. Калі малады чалавек улюбляецца ў дзяўчыну, ён прыдумляе мелодыю ў надзеі, што яна спадабаецца дзяўчыне, і яна ўрэшце выйдзе за яго замуж. Адночы я ўзяў флейту і прыдумаў мелодыю, каб проста папрактыкавацца. Гэта скончылася тым, што я ажаніўся. (*Бурныя апладысменты.*) Гэтая мелодыя называецца "Начная песня". Сонца садзіцца, падымаецца Месяц. Месяц глядзіць уніз на народы. Ён кажа ім: "Спіце, мае дзеці. Вы выканалі сённяшнюю працу. Заўтра вы працнеццеся і працягнеце вашу працу, а зараз настае пара для начных істот, каб яны выконвалі сваю працу"... (*Гучаць мелодыі на флейце.*)

Думаецца, гэта лёгкі спосаб ажаніцца - зрабіць флейту і прыдумаць мелодыю? І не спадзявайцеся, я спрабаваў. Не так проста зрабіць добрую флейту, да таго ж трэба яшчэ навучыцца на ёй іграць. А калі зрабіць дрэнную флейту, то трапіцца дрэнная жонка. Майце гэта на ўвазе!

Літ.:

12523 Довнар-Запольскі М. В. *Первыбытныя формы брака. М., 2011.*

СЕМІРАДСКІ Юзаф (11) - Рамон Ліста (Ramon Lista), на якога спасылкаецца Семірадскі пры апісанні "мангалоіднага тыпу" сярод індзейцаў, з'яўляецца прыкладам вучонага, які на розных этапах ідэалагічна абгрунтоўваў і нават персанальна праводзіў генацыд індзейцаў і сябраваў з імі - "амбівалентнасць", якая нярэдка сустракаецца сярод вучоных.

Юзаф Семірадскі

АБ ІНДЗЕЙЦАХ ПАЎДНЁВАЙ АМЕРЫКІ (11)

2. Мангалоідны тып. Акрамя апісаных вышэй плямёнаў эскімоскага тыпу, захаваліся рэшткі іншай,

відаць, такой жа старажытнай расы, якая стаіць на вельмі нізкім культурным узроўні. Гэта лясное племя, якое жыве выключна паляваннем. Антрапалагічнае размежаванне двух тыпаў - эскімоскага і мангалоіднага - сапраўды даволі складанае, але істотныя адрозненні паміж імі ёсць у ладзе жыцця. Гэтыя людзі не ведаюць рыбалкі і не валодаюць лодкамі, а рысы іх твару вельмі характэрныя, выразна адрозніваюцца ад рыс папярэдняй расавай групы. Іх чэрап мае тэндэнцыю да доўгагаловага тыпу, твар плоскі і шырокі, вочы вузкія і раскосыя, нос задраны [nos zadarty], чэрап прыплясканы зверху [czaszka od gory przyplaszczona]. З гэтых рас захаваліся толькі патагонцы і батакуды, а астатнія ў асноўным зніклі або зліліся з суседнімі плямёнамі. У цяперашні час у Патאгоніі, пасля выгнання розных разбойніцкіх індзейскіх плямёнаў [zbojeckich plemion indyjskich] з усёй тэрыторыі арген-

na bardzo niskim poziomie kulturalnym. Są to plemiona leśne, żyjące wyłącznie z myślistwa. Rozgraniczenie antropologiczne obu typów — eskimosowego i mongoloidowego — jest co prawda dość trudne, jednak zachodzą pomiędzy nimi znaczne różnice w sposobie życia. Ludy te nie znają wcale rybołówstwa i nie posiadają łodzi, a rysy twarzy mają bardzo charakterystyczne, wybitnie odmienne od poprzedniej grupy rasowej. Czaszka ich wykazuje skłonność do typu długogłowego, twarz płaska i szeroka, oczy wąskie i skośne, nos zadarty, czaszka od góry przyplaszczona. Z ras tych zachowały się jeszcze plemiona Patagończyków i Botokudów, inne przeważnie znikły lub zlały się z sąsiednimi szczepami. W Patagonii obecnie, po wyparciu z całego obszaru pampasów argentyńskich przeróżnych zbójcekich plemion indyjskich poza Rio Negro, panuje taka mieszanina ras, iż trudno bywa wyszukać czyste typy dawnych Patagończyków, nie pomieszanych z Araukanami itp.

87

Charakterystyczne znamiona rasy patagońskiej według Ramona Lista są następujące: wskaźnik szerokości czaszki wynosi średnio 77, krańcowe pomiary wahają się od 71 do 82. Daleko wybitniejsze od chwiejnego wskaźnika jest przyplaszczanie czaszki, również ostro wyrażone, jak u Botokudów. Są to ludzie rośli, raczej skłonni do otyłości niż muskularni, o barwie skóry ciemnej, krótkim karku, szerokich ramionach, stosunkowo bardzo krótkich kończynach, szerokim i długim kadłubie. Głowa wielka, twarz szeroka i płaska, czoło niskie w tył cofnięte, płaskie, mocno owłosione. Oczy wąskie i często skośne. Nos krótki, często przyplaszczony lub zadarty, w górnej części wąski, w dole gruby i mięsisty, wargi grube, wystające, podbródek szeroki i mocny, kości policzkowe wystające, stopy i dłonie małe. Bajeczny rzekomo wzrost Patagończyków nie przekracza w rzeczywistości średniej miary: 1,78 m u mężczyzn (według Ramona Lista 1,85). Język Patagoń-

Szlakami Indian (1979) - Jozef Siemiradzki, physical anthropology of the Indians, linguistics of the Patagonians p.

87

цінскіх пампасаў, за Рыа-Негра, пануе такая сумесь рас, што цяжка знайсці чыстыя тыпы старажытных патагонцаў, не змешаных з араўканама і г.д.

Характэрныя рысы патагонскай расы, паводле Рамона Лісты, наступныя: індэкс шырыні чэрапа ў сярэднім роўны 77, з крайнімі вымярэннямі ад 71 да 82. Значна больш яркім, чым нестабільны індэкс [chwiejnego wskaznika], з'яўляецца прыплясканасць чэрапа [przuplaszczanie czaszki], гэтак жа рэзка выяўленая, як у батакудаў. Гэта высокія людзі, больш схільныя да атлусцення, чым мускулістыя, з цёмнай скурай, кароткай шыяй, шырокімі плячыма, адносна вельмі кароткімі канечнасцямі, шырокімі і доўгімі тулавам. Галава вялікая, твар шырокі і плоскі, лоб нізкі і адведзены назад, плоскі, моцна валасаты. Вочы вузкія і часта раскосыя. Нос кароткі, часта прыплясканы або загнуты ўверх, вузкі ўверх, тоўсты і мясісты ўнізе, тоўстыя, вусны, што выступаюць [wystajace], шырокі і моцны падбародак, выпуклыя скулы, маленькія ступні і рукі. Нібыта казачны рост патагонцаў на самай справе не перавышае сярэдняга росту: 1,78 м у мужчын (паводле Рамона Лісты 1,85 м). Патагонская мова амаль цалкам невядомая, а некалькі слоў, запісаных Мастэрсам [George Chaworth Musters, "King of Patagonia"] і Лістам, з-за англійскага ці іспанскага напісання абсалютна няправільна адлюстроўваюць гукі, якіх не існуе ў гэтых мовах. Несумненна толькі адно: яна не мае нічога агульнага з мовай суседніх араўканаў. Патагонцы называюць сябе Coonke; слова Patagones іспанскае, іншая назва - Tehuelche - араўканская.

Патагонская раса, акрамя племені аонас [Oonas, opas, onas, она, Опана, Selknam], якія дагэтуль захаваліся на Вогненнай Зямлі, несумненна ўключала цяпер цалкам знішчаных керанджес [Querandjes, Querandi, керандзі, керанды] з аргенцінскіх пампасаў, чаруас Czarruas, charruas, чаруа] ў сучасным Уругваі і ацалелае племя тобас [Tobas, тоба] на р. Пількамаё [Пількамайо - БелЭн, Pilcomayo].

Літ.:

3193 Шэрман К. Таямніцы почырку: літаратурна-крытычныя артыкулы, эсэ. Мн., 1995. (... "на касцях індзейцаў фуэгінаў, пуэльчэ, тэўэльчэ або патагонцаў, араўканаў, дыягітаў, чана, керандыяў, уарпаў, пампаў, гуараніяў, лулаў, і шмат іншых плямёнаў, і няхай зямля не забудзе іх".)

Алесь Сімакоў,

даследчык беларуска-індзейскіх сувязей.

Ales Simakou (e-mail: baicri@tut.by),

researcher of Belarusian-Indian (American Indian, Native American, Amerindian, First Nations) connections.

Індзейцы, індзейцы, Indianie, Indians, indigenous peoples, indigenas, indios de America y Belarus; Belarusians Meet Indians. Алесь Сімаков. Беларусы сустракаюцца з індзейцамі. [Вып. 148].

У Лідзе новы мурал - мастакі ўпрыгожылі сцяну завода "Лідскае піва" гістарычным графіці

На сцяне каля Музея лідскага бровара з'явіўся выдатны арт-аб'ект. На мурале можна ўбачыць фантастычнае Дрэва жыцця, якое прарастае з жывога сэрца старога горада - Рынкавага пляца. Тут можна пазнаць старадаўнюю Ратушу і будынак паліцэйскага ўчастка, дзе калісьці адкрыўся першы бар амбіцыйнага прадпрымальніка Носеля Пупко.

Лідская ратуша - згублены помнік архітэктуры барока XVIII стагоддзя. У такім ці іншым выглядзе, але яна праіснавала да канца XIX стагоддзя. Побач размяшчаўся двухпавярховы будынак: злева - паліцыя, справа - піўная зала заснавальніка завода "Лідскае піва".

Неба на мурале - жывы ўдзельнік сюжэту, поўны руху, жыцця і святла. Гэты світанак - не проста пачатак новага дня, а знак бурных змен канца XIX стагоддзя, калі гарады Беларусі імкліва ператвараліся, дзякуючы імпульсу адважных летуценнікаў. Мурал - гімн той рамантычнай эпосе змен і надзей.

Госці Музея лідскага бровара змогуць першымі ўбачыць гэты сапраўдны твор мастацтва і зрабіць асаблівыя фатаграфіі.

Асобная падзяка камандзе, якая працавала над праектам:

Канцэпцыя - Urban Myths.

Эскіз - Аляксандра Прыма.

Тварылі магію на сцяне - Яўген Сасюра і Сяргей Рысакоў.

ТК "Культура Лідчыны".

Сустрэча з паэтэсай Станіславай Белагаловай

У ДOME Валянціна Таўлая прайшла сустрэча з лідскай паэтэсай Станіславай Белагаловай. Мерапрыемства было арганізавана ў рамках цыкла сустрэч з лідскімі пісьменнікамі пад назвай "ЛітЛід" на базе экспазіцыі "Час прывёў на Парнас". Пазнаёміцца з творчасцю Станіславы Іванаўны прыйшлі вучні з 5 "а" класа СШ №11 г. Ліда на чале з класным кіраўніком Наталляй Мікалаеўнай Анашкевіч.

Навучэнцы пачулі з вуснаў паэтэсы вершы, якія насычаны любоўю да Радзімы, да свайго роднага краю, да родных і блізкіх. Даведаліся і пра гісторыю напісання таго ці іншага твора. Станіслава Іванаўна прызналася перад дзецьмі, што прымае ўдзел у розных літаратурных конкурсах, адзін з якіх "Дарослыя-дзецям", паводле якога змяшчаюцца пад вокладкай творы ўдзельнікаў, якія атрымліваюць пэўныя пераможныя месцы.

Разам з тым, навучэнцы даведаліся, што вершы лідскай паэтэсы пакладзены на музыку. Упэўніцца ў гэтым можна было паслухаўшы дзве песні - пра сына і дачку. Гэтыя песні, між іншым, у недалёкім часе можна было пачуць у эфіры Лідскага радыё.

Станіслава Іванаўна Белагалова плануе выдаць яшчэ адзін зборнік. Застаецца пажадаць ёй плёну ў гэтай творчай працы!

ТК "Дом Валянціна Таўлая".

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Адрас рэдакцыі:

231282, г. Ліда, вул. Лётная, 7а.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: sudnik@list.ru, sejlawicz@gmail.com

Газета падпісана да друку 5.05.2025 г.

Фармат А-4.

Аб'ём 3 друкаваныя аркушы.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі. Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета размяшчаецца на сайтах: <http://nslowa.by/>; <http://pawet.net/>; <http://belkiosk.by/>

Дазваляецца самастойная раздрукоўка на паперу.